

Bulletin

Editie 5
Juli 2026

► **Rapporten over:**

Duurzame staalproductie
AI in het openbaar bestuur
Geld in de politiek

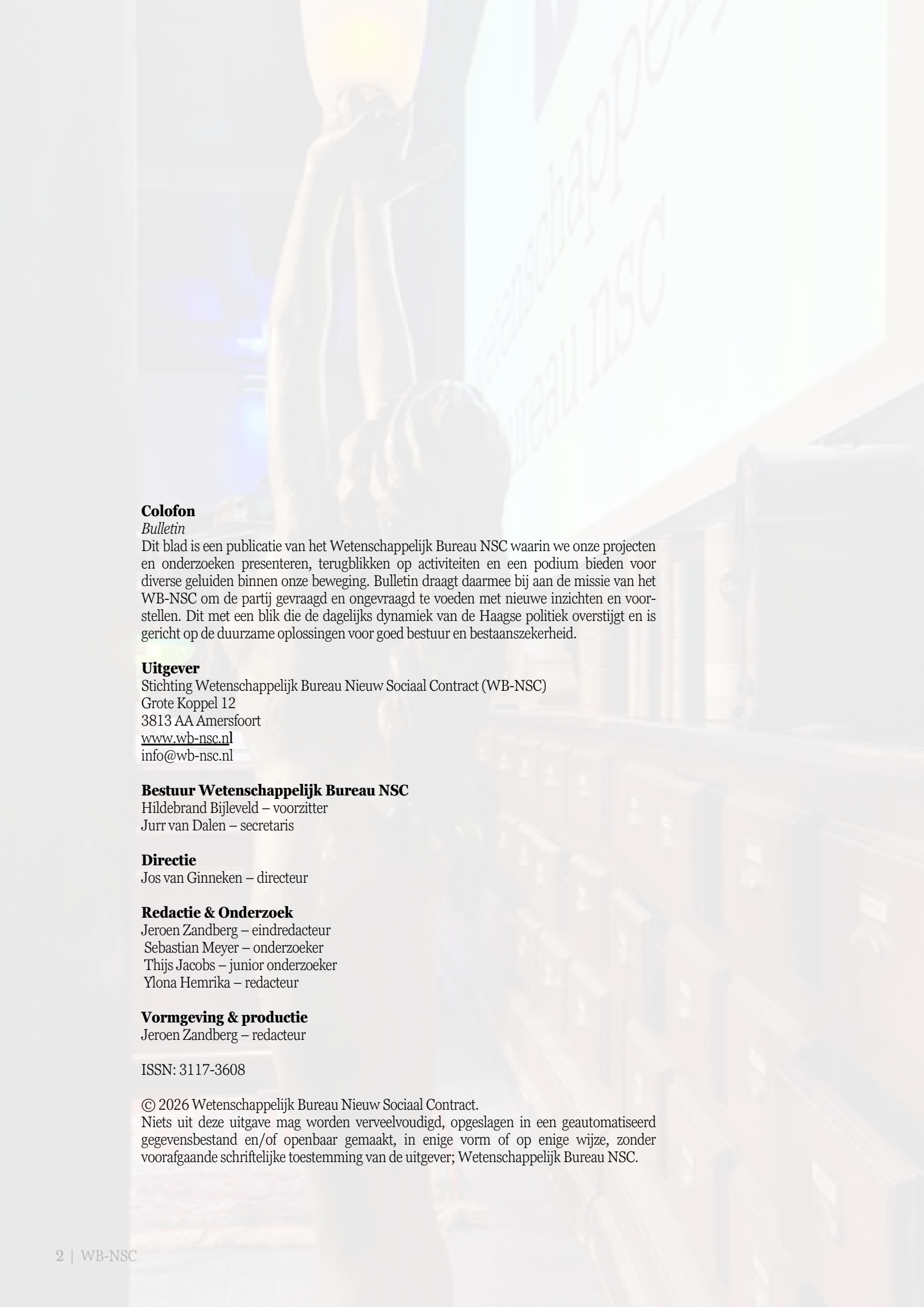
Wetenschappelijk Bureau
nsc

Bijdragen over:

Onzichtbare belastingen
De realiteit van de WIA
AI en minderheidstalen
De invloed van Europa op onze
pensioenen

Geef ons
ruimte

De strijd voor een toegankelijke
samenleving

Colofon

Bulletin

Dit blad is een publicatie van het Wetenschappelijk Bureau NSC waarin we onze projecten en onderzoeken presenteren, terugblikken op activiteiten en een podium bieden voor diverse geluiden binnen onze beweging. Bulletin draagt daarmee bij aan de missie van het WB-NSC om de partij gevraagd en ongevraagd te voeden met nieuwe inzichten en voorstellen. Dit met een blik die de dagelijks dynamiek van de Haagse politiek overstijgt en is gericht op de duurzame oplossingen voor goed bestuur en bestaanszekerheid.

Uitgever

Stichting Wetenschappelijk Bureau Nieuw Sociaal Contract (WB-NSC)

Grote Koppel 12

3813 AA Amersfoort

www.wb-nsc.nl

info@wb-nsc.nl

Bestuur Wetenschappelijk Bureau NSC

Hildebrand Bijleveld – voorzitter

Jurr van Dalen – secretaris

Directie

Jos van Ginneken – directeur

Redactie & Onderzoek

Jeroen Zandberg – eindredacteur

Sebastian Meyer – onderzoeker

Thijs Jacobs – junior onderzoeker

Ylona Hemrika – redacteur

Vormgeving & productie

Jeroen Zandberg – redacteur

ISSN: 3117-3608

© 2026 Wetenschappelijk Bureau Nieuw Sociaal Contract.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever; Wetenschappelijk Bureau NSC.

Juli 2026

Bij het drukken van deze editie van Bulletin is de zomervakantie goed en wel begonnen. De vakantie is een tijd van rust, opladen en terugblikken op de afgelopen periode. Als Wetenschappelijk Bureau zitten we deze zomer niet stil, maar bereiden we ons vooral voor op een maand vol activiteiten in september. Deze zomermaanden even wat minder activiteiten, presentaties en bijeenkomsten en dus meer tijd voor reflectie en schrijfwerk.

Een terugblik op het afgelopen politiek jaar geeft een dubbel gevoel. Kort voor het kerstreces verloor NSC haar Kamerzetels, ondanks de inzet van onze Kamerleden, kandidaten en medewerkers van de fractie en het partijbureau en tientallen vrijwilligers die zich belangeloos inzetten voor onze beweging. Het voelt vreemd om als WB-NSC “door te gaan” terwijl andere mensen op zoek moeten naar ander werk. Toch is dat wat we de afgelopen maanden gedaan hebben, en we kijken er met gepaste trots op terug.

We hebben sinds het vorige Bulletin dit voorjaar niet stilgezeten. Zo zijn er rapporten gepresenteerd over streektaal en -cultuur, ons burgerwetenschappelijk project naar PFAS-vervuiling, Europese pensioenhervormingen, duurzame staalproductie en Tata Steel en recent ook nog over de macht van geld en (netwerk)corruptie in onze politiek. Daarnaast zijn we begonnen met onze podcast Bulletin en hebben we verschillende bijeenkomsten, mini-symposia en rapportpresentaties georganiseerd.

Van al die projecten en rapporten is het moeilijk om een favoriet uit te kiezen, maar ik denk dat we als WB-NSC de meest unieke bijdragen hebben kunnen leveren op het gebied van de herwaardering van streektalen. De positie van het Limburgs, Nedersaksisch en Stellingwerfs was mij voor het werk bij het wetenschappelijk bureau in alle eerlijkheid onbekend. Streekcultuur was voor mij als Bourgondische Brabander Carnaval, worstenbrood en spreken met een zachte G. Het is belangrijk voor de eigenheid en het thuisvoelen, maar voelde ook wat oubollig en weinig actueel.

In onze onderzoeken laten we echter zien dat niets minder waar is. Als we streektalen willen behouden en meer mensen willen helpen die lokale cultuur te herontdekken en door te geven aan hun kinderen dan moeten we juist kijken naar het toppunt van de hedendaagse technologische ontwikkeling: kunstmatige intelligentie. Juist door deze twee te combineren wordt het schrijven in streektalen en daarmee het gebruik ervan vereenvoudigd en minder kostbaar voor overheid, onderwijsinstellingen en bedrijven. We tonen aan dat het belangrijkste argument tegen het gebruik van streektalen in het openbaar bestuur, dat ze te duur zijn vanwege vertaaluitleidingen, niet meer opgaat.

Er wordt veel gesproken over het beschermen van “onze cultuur”, dat is terecht want Nederland is een prachtig land met een rijke geschiedenis en mooi verbroederende tradities en gebruiken. Daarvoor is elkaar kunnen verstaan, juist ook in de lokale taal onmisbaar. Dus kijk deze vakantie niet alleen ver over de grens maar verdiep je ook eens in de lokale bezienswaardigheden, cultuur en gebruiken. Er is in eigen land nog genoeg moois te beleven!

Tenslotte nodigen wij u uit voor ons jaarsymposium op zaterdag 5 september in de Oude Kerk in Scheveningen. Hierin zullen wij met gerenommeerde sprekers, waaronder demograaf Jan Latten, terug- en vooruitblikken op de maatschappelijke uitdagingen waar ons land voor staat. U kunt zich aanmelden via onze website: <https://wb-nsc.nl/events/jaarsymposium-wetenschappelijk-bureau-nsc/>

Jos van Ginneken
Directeur Wetenschappelijk Bureau NSC

wetenschappelijk
bureau nsc

Inhoud

RAPPORTAGES, TRENDS & OPINIE

6 KOOPKRACHTIG PENSIOEN

Onze blijvende inzet voor een
koopkrachtig pensioen

METEN IS WETEN

Burgers brengen PFAS-vervuiling zelf in
beeld

ONZICHTBARE BELASTING OP ARBEID

Pieter Omtzigt over de belastingdruk

HET ANDERE FRIES IN HET DIGITALE TIJDPERK

19 HET STELLINGWERFS

Tussen Fries en Nederlands

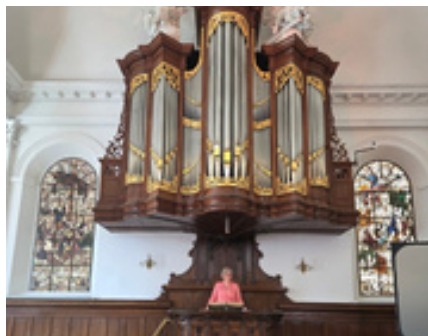
SOCIAAL- CONSERVATIEVE ZORG

Wanneer het systeem de
werkelijkheid vervangt

BEZUINIGEN OP KWETSBAARHEID

De harde realiteit achter de WIA-
plannen

GOED BESTUUR, MAAR VOOR WIE?

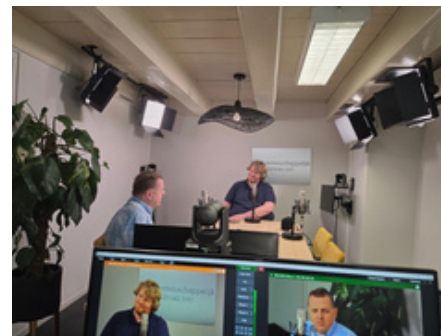

31 DIGITALE SOEVEREINITEIT EN REGIONALE TALEN

Nieuwe kansen voor de Benelux

WAT DE VORST NIET BEGEERT

Lessen van Dante Alighieri

38 EEN ZEKER EN WAARDIG BESTAAN

De sociale leer als antwoord op
sociale kwesties

DIGITALE INWONERSPARTICIPATIE

Een democratische verrijking

DAG VAN DE REGIO'S

PODCAST BULLETIN

INTERVIEWS

22 GEEF ONS RUIMTE

De strijd voor een toegankelijke
samenleving

VERBORGEN KERKEN, OPEN GELOOF

Vijf eeuwen doopsgezinden

ONDERZOEKEN

8 AI IN HET OPENBAAR BESTUUR

Wie houdt de controle?

DE STILLE MACHT VAN GELD

Over geld in de politiek

DUURZAME STAALPRODUCTIE IN NEDERLAND

RAPPORTAGE

Onze blijvende inzet voor een koopkrachtig pensioen

Door Jos van Ginneken - Directeur Wetenschappelijk Bureau NSC

Vanaf de oprichting van het Wetenschappelijk Bureau NSC zetten wij ons in voor een pensioenstelsel dat niet alleen financieel houdbaar is, maar bovenal recht doet aan de mensen die hun hele leven premie hebben betaald. Een goed pensioen is immers meer dan een bedrag op papier. Het moet ouderen ook daadwerkelijk in staat stellen hun levensstandaard te behouden. Koopkrachtbehoud is daarom geen bijkomstigheid, maar de kern van een eerlijk pensioen.

Juist vanuit die overtuiging vormt het pensioenbeleid al sinds onze eerste onderzoeksprojecten een belangrijk speerpunt van het Wetenschappelijk Bureau NSC. In samenwerking met actuarissen, hoogleraren, pensioenjuristen en beleidsmakers hebben wij de afgelopen anderhalf jaar gewerkt aan concrete voorstellen om de Wet toekomst pensioenen (Wtp) te verbeteren. Daarbij stond steeds dezelfde vraag centraal: hoe zorgen we ervoor dat Nederlanders ook in de toekomst kunnen rekenen op een koopkrachtig pensioen?

Koopkracht als uitgangspunt

Het eerste grote pensioenonderzoek van Confident B.V. in opdracht van het Wetenschappelijk Bureau NSC richtte zich op de vraag hoe de nieuwe pensioenwet beter kan bijdragen aan het be-

houd van koopkracht. Hoewel de Wet toekomst pensioenen als belangrijke doelstelling heeft om pensioenen sneller mee te laten groeien met de economie, blijkt uit de praktijk en uit verschillende analyses dat dit lang niet altijd vanzelfsprekend gebeurt.

Samen met Actuarieel Adviesbureau Confident B.V. onderzocht actuaire Henk Bets verschillende mogelijkheden om de nieuwe pensioenwet zodanig aan te passen dat inflatie beter kan worden opgevangen. Daarbij werd de zogenoemde koopkrachtgerichte variant uitgewerkt, waarbij de solidariteitsreserve niet uitsluitend wordt ingezet voor onverwachte schokken, maar structureel kan bijdragen aan het beschermen van de koopkracht van gepensioneerden.

De analyses lieten zien dat deze variant in een groot deel van de economische scenario's beter presteert dan zowel het "oude" Financieel Toetsingskader (FTK) als de standaarduitwerking van de Wet toekomst pensioenen. Vooral in economisch minder gunstige omstandigheden biedt deze benadering een stabielere pensioenontwikkeling en een aanzienlijk betere bescherming tegen langdurig koopkrachtverlies.

Daarnaast pleitte het rapport voor een versoepeling van de indexatieregels binnen het FTK, een aanpassing van de wettelijke

regels rondom de solidariteitsreserve en aanvullend onderzoek naar verdere mogelijkheden om koopkracht structureel beter te beschermen. Daarmee leverde het rapport niet alleen kritiek op de huidige wetgeving, maar vooral uitvoerbare oplossingen.

De WB-NSC Pensioentour

Goed pensioenbeleid ontstaat niet uitsluitend achter een bureau. Daarom organiseerde het Wetenschappelijk Bureau NSC in 2026 een landelijke pensioentour waarin onderzoekers, bestuurders, pensioenexperts en geïnteresseerden met elkaar in gesprek gingen over de toekomst van het Nederlandse pensioenstelsel.

Amersfoort: meer koopkracht voor alle pensioenen

De eerste bijeenkomst vond plaats in Amersfoort, waar actuaaris Henk Bets zijn onderzoek presenteerde naar de mogelijkheden om ook pensioenfondsen die niet overstappen naar het nieuwe pensioenstelsel meer ruimte te geven voor indexatie.

Zijn analyse maakte duidelijk dat de huidige FTK-regels veel strenger zijn dan noodzakelijk om financiële stabiliteit te waarborgen. Door de indexatieregels te moderniseren kunnen pensioenfondsen eerder indexeren zonder dat hierdoor onverantwoorde risico's ontstaan voor jongere deelnemers. Daarmee kan ook voor deelnemers die niet invaren een belangrijke stap worden gezet richting behoud van koopkracht.

Deze bijeenkomst liet zien dat de discussie over koopkracht niet uitsluitend betrekking heeft op de nieuwe pensioenwet. Ook binnen het bestaande stelsel zijn verbeteringen mogelijk die direct merkbaar zijn voor honderdduizenden gepensioneerden.

Eindhoven: onze pensioenen beschermen in Europa

Tijdens de tweede bijeenkomst in Eindhoven stond de Europese dimensie centraal. NSC-Europarlementariër Dirk Gotink sprak over zijn inzet om de Nederlandse pensioenfondsen ook binnen de Europese Unie goed te beschermen.

Pensioenbeleid wordt steeds sterker beïnvloed door Europese regelgeving. Dat biedt kansen, maar vraagt tegelijkertijd om een actieve Nederlandse inzet om ervoor te zorgen dat Europese regels aansluiten bij de sterke punten van ons pensioenstelsel. Tijdens deze bijeenkomst werd uitgebreid stilgestaan bij de wijze waarop Nederland invloed kan uitoefenen op toekomstige Europese regel-

Boven: Dirk Gotink tijdens de bijeenkomst in Eindhoven

Onder: Hans van Meerten presenteert bij de bijeenkomst in Den Haag

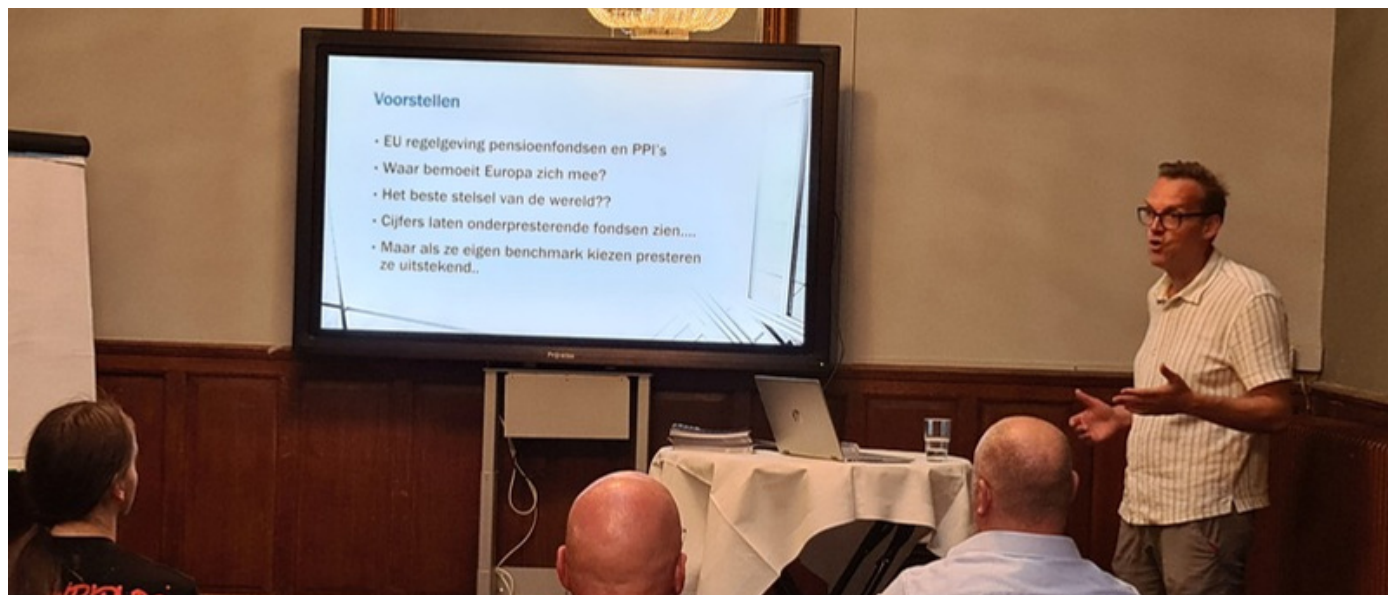
geving, zodat deelnemers ook op de lange termijn kunnen blijven rekenen op een stabiel en betrouwbaar pensioen.

Den Haag: Europese regels als kans voor deelnemers

De pensioentour werd afgesloten in Den Haag met de presentatie van hoogleraar Hans van Meerten. Zijn rapport liet zien dat Europese pensioenwetgeving niet uitsluitend een bron van extra regelgeving hoeft te zijn, maar juist kan bijdragen aan een eerlijker en transparanter pensioenstelsel.

Van Meerten pleit ervoor om Europese regels rondom goed bestuur, deelnemersbescherming en transparantie niet langer defensief te benaderen, maar juist actief te benutten. Volgens zijn analyse bieden de nieuwe IORP-richtlijn en het Europese PEPP-stelsel mogelijkheden om deelnemers meer inzicht, betere rechtsbescherming en sterkere eigendomsrechten te geven.

Het rapport bevat daarvoor een groot aantal concrete aanbevelingen. Zo wordt gepleit voor onafhankelijk bestuur van pensioenfondsen, objectieve benchmarks voor beleggingsprestaties, een uniform Europees pensioenoverzicht, een expliciete zorgplicht richting deelnemers en een steviger verankering van pensioenrechten als eigendomsrecht. Daarmee laat het onderzoek zien dat Europese regelgeving juist kan bijdragen aan een begrijpelijker, transparanter en eerlijker pensioenstelsel.

Van onderzoek naar parlementaire praktijk

Voor het Wetenschappelijk Bureau NSC eindigt onderzoek niet bij publicatie. Wetenschappelijke inzichten moeten hun weg vinden naar het publieke debat en uiteindelijk naar beter beleid. Daarom werken wij sinds begin 2026 goed samen met de Tweede Kamerfractie van 50PLUS en in het bijzonder met Tweede Kamerlid Corrie van Brenk. Vanuit onze onderzoeken leveren wij inhoudelijke ondersteuning bij parlementaire werkzaamheden, waarbij de koopkracht van gepensioneerden steeds centraal staat.

Samen met Actuarieel Adviesbureau Confident B.V. stelden wij onder meer een uitgebreide vragennotitie op naar aanleiding van de Kamerbrief over de analyse van additionele koopkracht-instrumenten. Daarin werden fundamentele vragen gesteld over de wijze waarop De Nederlandsche Bank de verschillende koopkrachtvarianten heeft beoordeeld. Zo vroegen wij onder andere waarom is gekozen voor theoretische uitgangspunten die afwijken van de praktijk bij pensioenfondsen, waarom de oorspronkelijke doelstelling van koopkrachtbehoud niet zwaarder heeft meegewogen in de beoordeling en waarom aanvullend onderzoek naar verbeteringen wordt doorgeschoven naar de evaluatie van de Wet toekomst pensioenen in 2028, terwijl vrijwel alle fondsen dan al zijn ingevaren.

Ook vroegen wij aandacht voor de vraag of de huidige wettelijke inrichting van de solidariteitsreserve pensioenfondsen niet juist belemmert om ervaring op te doen met koopkrachtgerichte varianten. Wanneer experimenteren onmogelijk is, wordt het immers lastig om de meerwaarde van alternatieve oplossingen in de praktijk aan te tonen. Daarnaast wezen wij erop dat de Wet toekomst pensioenen juist is ingevoerd met de belofte deelnemers sneller uitzicht te geven op koopkrachtbehoud en vroegen wij waarom nieuwe instrumenten die dat doel dichterbij brengen pas na afronding van de volledige pensioentransitie worden onderzocht.

Rechtsboven: Dr. Henk Bets presenteert zijn bevindingen tijdens de bijeenkomst op 8 april 2026 in Eindhoven.

Onder: Dr. Hans van Meerten (rechts) overhandigt zijn rapport aan WB-NSC directeur Jos van Ginneken (links) en voormalig NSC-Tweede Kamerlid, Agnes Joseph, tijdens de rapportpresentatie in Den Haag op 26 mei 2026.

De beantwoording door de minister laat zien dat het kabinet vooralsnog vasthoudt aan de huidige koers. De minister erkent dat verdere evaluatie van aanvullende koopkrachtinstrumenten pas plaatsvindt in het kader van de wettelijke evaluatie van de Wet toekomst pensioenen. Daarmee blijven veel inhoudelijke vragen over de gehanteerde aannames, de beoordeling van alternatieve varianten en de mogelijkheden om koopkracht eerder beter te beschermen vooralsnog onbeantwoord. Het onderstreept dat de discussie over een koopkrachtiger pensioen nog lang niet is afgerond.

Een blijvende opdracht

De Nederlandse pensioenen behoorden tot de beste ter wereld. Dat is een groot goed dat moet worden beschermd. Tegelijkertijd mag een goed pensioenstelsel nooit af zijn. Wanneer nieuwe inzichten laten zien dat pensioenen beter kunnen worden beschermd tegen inflatie, dat deelnemers meer duidelijkheid kunnen krijgen over hun rechten of dat Europese regelgeving kan bijdragen aan beter bestuur en meer transparantie, verdient het serieuze aandacht om die mogelijkheden ook daadwerkelijk te benutten.

Het Wetenschappelijk Bureau NSC zal zich daarom blijven inzetten voor een pensioenstelsel waarin koopkracht en goed bestuur leidend zijn. Want een goed pensioen is geen theoretisch model. Het is de zekerheid dat mensen na een leven lang werken kunnen blijven rekenen op een waardevast inkomen. Daar blijven wij ons voor inzetten.

RAPPORTAGE

‘Meten is weten’: burgers brengen PFAS-vervuiling zelf in beeld

PFAS zit overal. In ons voedsel, in (drink)water en in de natuur. Hoewel de problematiek hoog op de politieke agenda staat, blijft deze groep schadelijke stoffen voor veel burgers letterlijk onzichtbaar. Daar komt nu verandering in.

Het Wetenschappelijk Bureau NSC presenteerde op 8 mei 2026 in Rotterdam de resultaten van de pilot ‘PFAS in beeld’. De pilot was een innovatief burgerwetenschappelijk onderzoeksproject waarin vrijwilligers zelf PFAS-vervuiling maten in hun eigen leefomgeving. De uitkomsten zijn confronterend: PFAS werd op alle onderzochte locaties aangetroffen, maar tegelijkertijd blijkt dat burgers zelf in staat zijn deze vervuiling betrouwbaar in kaart te brengen.

Onze missie bij dit project is om burgers in staat te stellen hun eigen leefomgeving in kaart te brengen en ze in staat stellen vervuiling van grote kapitaalcrachtige bedrijven aan de kaak te stellen en overheden te dwingen hen te beschermen. Toegankelijke wetenschappelijke methoden zoals in deze pilot ontwikkeld, zijn hierin cruciaal.

We hebben met de pilot ons doel bereikt: het ontwikkelen en valideren van een nieuwe meetmethode die niet alleen betrouwbaar is, maar ook toegankelijk voor burgers. En dat is gelukt. De methode blijkt een factor tien goedkoper te zijn dan traditionele laboratoriumtests, zonder in te leveren op kwaliteit. Waar PFAS-analyse voorheen vooral in handen was van commerciële laboratoria, zetten we met deze pilot de stap naar een meetmethode waar burgers zelf bijdragen aan het zichtbaar maken van vervuiling in hun eigen omgeving.

Het Wetenschappelijk Bureau NSC is dankbaar voor de goede samenwerking met Puls aqua en Avans Hogeschool in Breda voor de vormgeving en uitvoering van het onderzoek en de analyses. Daarnaast was dit alles niet gelukt zonder de inzet van ruim vijftig NSC-leden en vrijwilligers van Puls aqua die de watertests hebben afgenomen.

Top: Aanbieding rapport door WB-NSC directeur Jos van Ginneken aan Rosanne Hertzberger.

Boven: Jos van Ginneken neemt een watermonster voor de PFAS-test.

AI in het openbaar bestuur: wie houdt de controle?

Door Jeroen Zandberg

ANALYSE

Kunstmatige intelligentie dringt in hoog tempo door tot het openbaar bestuur. Ambtenaren gebruiken AI om teksten samen te vatten, documenten te doorzoeken, brieven op te stellen en informatie te verzamelen. Gemeenten experimenteren met eigen AI-assistenten en beveiligde omgevingen zoals SafeGPT en GovGPT. Daarmee ontstaat een nieuwe bestuurlijke vraag: als AI een steeds grotere rol krijgt binnen de overheid, wie bepaalt dan eigenlijk hoe deze technologie werkt en vanuit welke waarden zij naar de samenleving kijkt?

Dat was de centrale vraag van het onderzoek naar AI in het openbaar bestuur van het Wetenschappelijk Bureau NSC. Op 6 juni presenteerde ik tijdens de NSC-bijeenkomst 'AI en democratie' in Amersfoort alvast enkele eerste bevindingen. Op 30 juni volgde in Den Haag de presentatie van het rapport tijdens een symposium over goed bestuur van het Wetenschappelijk Bureau.

Die avond, in de laatste week voor het zomerreces van de Tweede Kamer, presenteerde ook directeur Jos van Ginneken zijn onderzoek naar de invloed van geld in de politiek. Het zijn ogenschijnlijk twee heel verschillende onderwerpen. Maar toch draaiden ze uiteindelijk om dezelfde vraag: waar ligt de macht en hoe zorgen we ervoor dat democratische instituties daar controle over houden? Na beide presentaties gingen we daarover, onder leiding van Andrea Speyerbach en met vragen en opmerkingen uit het publiek, verder in gesprek.

Voor AI betekent die vraag naar macht en controle wat mij betreft twee dingen: de overheid moet zoveel mogelijk kiezen voor open AI-modellen en veel nadrukkelijker kijken naar de Nederlandse context waarin die modellen worden gebruikt.

WB-NSC onderzoeker Jeroen Zandberg presenteert zijn rapport op 30 juni in Den Haag

Overhandiging rapport aan NSC-secretaris Ronald de Bruin op 6 juni 2026

Kies voor open modellen

Nederlandse overheden zijn voor AI momenteel sterk afhankelijk van buitenlandse AI-technologie. Bekende AI-modellen zoals ChatGPT, Claude en Gemini worden ontwikkeld door Amerikaanse bedrijven. Ook Microsoft speelt via Copilot een belangrijke rol binnen veel overheidsorganisaties. Dat is op zichzelf geen probleem, maar de groeiende afhankelijkheid maakt de vraag naar digitale soevereiniteit wel urgent. Het is immers al enkele malen voorgekomen dat de Amerikaanse overheid AI-modellen blokkeerde voor niet-Amerikaanse burgers (zie de ontwikkelingen rondom Claude Mythos en Fable).

De Nederlandse overheid hoeft niet alles zelf te ontwikkelen. Zij moet echter wel kunnen kiezen, controleren en van model kunnen wisselen. Daarom pleit het rapport ervoor bij de keuze voor AI veel sterker in te zetten op open modellen.

Een veelgehoord argument tegen open modellen is dat gesloten commerciële modellen beter zouden presteren. Het verschil blijkt volgens objectieve tests inmiddels echter minimaal. In mijn rapport laat ik gegevens van de *Epoch Capabilities Index* zien. De beste gesloten modellen liggen gemiddeld slechts enkele maanden voor op open modellen, waar het capaciteiten betreft. Open modellen zijn bovendien vaak goedkoper om te gebruiken en kunnen op eigen of gecontroleerde infrastructuur draaien. Maar het belangrijkste voordeel is niet de prijs. Het is controle.

Dat wordt duidelijk door een opmerkelijk voorbeeld uit China. Het Chinese DeepSeek is een zogenoemd *open-weight-model*. Vraag het AI-model naar het bloedige optreden op het Tiananmenplein in 1989 en het model ontwijkt het onderwerp of reproduceert de officiële Chinese lijn. Omdat de gewichten van het model toegankelijk zijn, konden on-

derzoekers echter nader onderzoeken wat er precies gebeurt. Daaruit blijkt iets fascinerends: het model beschikt wel degelijk over kennis van Tiananmen, maar heeft in de *post-training* geleerd dat het bepaalde informatie niet mag geven. Doordat het model kan worden aangepast, kunnen dergelijke beperkingen vervolgens ook worden verwijderd.

Juist voor de overheid is dat fundamenteel. Bij een volledig gesloten model moeten we er uiteindelijk op vertrouwen dat de leverancier zijn technologie verantwoord heeft ingericht. Bij open modellen ontstaan veel meer mogelijkheden voor onafhankelijke toetsing, aanpassing en eigen beheer.

Voorkom een toeslagenaffaire 2.0

Controle over de techniek is echter maar de helft van het verhaal. We moeten ook controle hebben over de waarden en vooroordelen die in AI-systemen terechtkomen.

Een taalmodel is niet neutraal. Het leert uit enorme hoeveelheden menselijke teksten en neemt daarmee ook menselijke aannames, voorkeuren en vooroordelen over. Bovendien worden modellen na hun oorspronkelijke training verder aangepast om ongewenste antwoorden te voorkomen. Dat kan vooroordelen (in het Engels: *bias*) verminderen, maar onderzoek laat zien dat het soms ook tot overcompensatie kan leiden. Voor een overheid die burgers gelijkwaardig behoort te behandelen is dat een serieus probleem. We willen geen toeslagenaffaire 2.0, ditmaal versterkt door kunstmatige intelligentie.

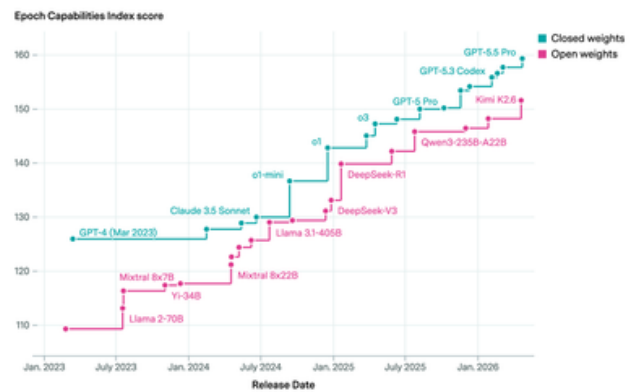
De gemeente Amsterdam levert op dit terrein relevant pionierswerk met het project Grip op LLMs. In dit project zijn een groot aantal modellen getest op vooroordelen met betrekking tot leeftijd, afkomst/nationaliteit, beperking en geslacht. De resultaten laten zien dat alle modellen vooroordelen hebben. De aard en omvang ervan verschillen per model en per onderwerp. Daaruit volgt een belangrijke praktische les: testen moet geen eenmalige toelatings-toets zijn, maar een permanent onderdeel van het gebruik van AI door de overheid.

AI moet Nederland begrijpen

Er is bovendien nog een probleem. Veel internationale tests naar AI-vooroordelen (*bias*) worden in het Engels en vanuit een Amerikaanse context uitgevoerd. Maar *bias* is taal- en context-afhankelijk. Een model kan in het Engels andere antwoorden geven dan in het Nederlands. Goede resultaten op een Amerikaanse *benchmark* betekenen daarom niet automatisch dat een model ook geschikt is voor de Nederlandse overheid.

Model	Leeftijdsbias (%)	Afkomst/Nationaliteit (%)	Beperking (%)	Genderbias (%)	Gemiddelde (%)
TinyLlama-1.1B-Chat-v1.0		1		1	1
Qwen3-8B	2	10	8	7	6.75
Qwen3-32B	3	5	2	6	4
Apertus-70B	4	0	8	0	3
Mistral-medium-2505	2	5	1	2	2.5
Mistral-Large-3	2	8	8	2	5
GPT-4o-mini	0	1	8	2	2.75
GPT-4o	2	8	0	2	3
GPT-5	0	8	2	1	2.75

Boven: Uitslagen vooroordeletest uit het project Grip op LLMs
Rechtsboven: Open versus gesloten modellen volgens Epoch
Rechtsboven - midden: Belang van elementen voor AI modellen volgens de ambtenaren van de gemeente Amsterdam

Juist daarom is het Amsterdamse onderzoek opvallend. Bij het beoordelen van eigenschappen die belangrijk zijn voor AI stonden zaken als duurzaamheid, kosten, feitelijkheid en inclusiviteit prominent op de agenda. Kennis van Amsterdam, de Nederlandse cultuur en de Nederlandse taal werden daarentegen als minder belangrijk beoordeeld. Dat lijkt mij een verkeerde keuze.

Een overheid kan alleen beoordelen of een model onbevooroordeeld en betrouwbaar functioneert wanneer zij ook onderzoekt of het de samenleving begrijpt waarin het wordt ingezet. De Nederlandse geschiedenis, taal, bestuurlijke verhoudingen, omgangsvormen en culturele context zijn geen onbelangrijke randzaken. Ze bepalen mede hoe vragen worden geïnterpreteerd en welke antwoorden als redelijk en rechtvaardig worden beschouwd.

Dat geldt overigens niet alleen voor het Standaardnederlands. In mijn onderzoek besteed ik ook aandacht aan het Fries, Nederlandsaksisch en Limburgs. Juist AI biedt kansen om deze erkende talen beter binnen het openbaar bestuur te gebruiken, maar alleen wanneer modellen ook met voldoende Nederlandstalige en regionale data worden ontwikkeld en getest.

Publieke AI vraagt om publieke zeggenschap

AI biedt grote kansen voor een betere en efficiëntere overheid. De conclusie van het onderzoek is daarom niet dat de overheid terughoudend moet zijn met AI. Maar we moeten nu wel de voorwaarden scheppen waaronder we deze technologie de komende jaren willen gebruiken.

Dit begint bij zeggenschap. Kies waar mogelijk voor open modellen. Investeer in Nederlandse initiatieven en infrastructuur zoals GPT-NL. Test modellen voortdurend op vooroordelen (*bias*), in het Nederlands en vanuit de Nederlandse maatschappelijke context. En zorg dat de overheid een model daadwerkelijk kan controleren, aanpassen en zo nodig vervangen.

Goed bestuur in het AI-tijdperk betekent uiteindelijk niet dat we de slimste technologie inkopen. Het betekent dat de democratische overheid zelf aan het stuur blijft.

De stille macht van geld

ANALYSE

Door Jos van Ginneken – directeur Wetenschappelijk Bureau NSC

Niemand biedt in Nederland een minister een koffertje met bankbiljetten aan in een schimmige parkeergarage onder het Plein in Den Haag. Toch betekent dat niet dat geld geen invloed heeft op de politiek. Integendeel. Wie goed kijkt, ziet een veel subtielere vorm van het kopen van macht: netwerkcorruptie. Niet via omkoping, maar via exclusieve diners, ondernemersnetwerken, lobbyclubs, politieke actiegroepen en persoonlijke toegang tot bestuurders.

Bij netwerkcorruptie wordt politieke invloed niet gekocht met directe steekpenningen, maar opgebouwd via langdurige relaties, wederdiensten, informatie en exclusieve toegang. De vraag is niet langer of iemand wordt omgekocht, maar wie aan tafel zit wanneer belangrijke politieke keuzes worden voorbereid.

Juist op dat punt zet het nieuwste rapport van het Wetenschappelijk Bureau NSC een schijnwerper. De nieuwe Wet op de politieke partijen, die nu door de Tweede Kamer wordt besproken, is een verbetering ten opzichte van de huidige regelgeving. Er komen strengere transparantie-eisen, een nieuwe toezichthouder en een wettelijke basis om partijen te verbieden die de democratische rechtsstaat ernstig ondermijnen. Maar de wet heeft ook nog enkele opvallende blinde vlekken schuil.

Invloed is zelden gratis

Politieke invloed ontstaat niet pas wanneer geld rechtstreeks naar een politieke partij stroomt. Vaak begint zij veel eerder. Bedrijven, brancheorganisaties en vermogende particulieren investeren al jarenlang in relaties met politici. Dat gebeurt via lobbykantoren, denktanks, congressen, diners en ondernemersnetwerken. Op zichzelf is daar niets onrechtmatig aan. Politici moeten immers weten wat er leeft in de samenleving. Ook ondernemers beschikken over waardevolle kennis. Het probleem ontstaat wanneer niet iedereen dezelfde toegang heeft.

Een ondernemer die duizenden euro's kan besteden aan exclusieve netwerkbijeenkomsten krijgt vanzelfsprekend vaker gelegenheid om zijn zorgen rechtstreeks met Kamerleden of ministers te be-

spreken dan een alleenstaande ouder die worstelt met de energierekening of een verpleegkundige die zich zorgen maakt over de zorg. De ongelijkheid zit dan niet in het stemhokje, maar in de toegang tot de besluitvorming.

Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat de lobby niet alleen draait om geld, maar vooral om informatie. Politici beschikken over beperkte tijd en ambtelijke capaciteit. Organisaties die kant-en-klare beleidsvoorstellen, analyses en wetswijzigingen aanleveren, maken het beleidsmakers makkelijker. Politicologen spreken daarom van *legislative subsidy*: belangengroepen subsidiëren als het ware het wetgevingsproces door een deel van het denkwerk over te nemen.

Dit is een verklaring voor de wetenschappelijke bevinding dat de beleidsvoorkeuren van kapitaalkrachtigen en grote bedrijven bijna exclusief aan het langste eind trekken. De gemiddelde kiezer krijgt enkel zijn of haar zin wanneer diens voorkeuren overlappen met die van rijke medeburgers of grote ondernemingen. Daarbovenop blijkt uit Amerikaans onderzoek ook dat politici die afhankelijk zijn van grote donoren minder tijd en moeite steken in hun werk als volksvertegenwoordiger. Zij besteden minder tijd aan het deelnemen aan debatten, het schrijven van wetsvoorstellen en het bepleiten van de belangen van hun kiezers. Zo ondermijnen grote donaties actief het fatsoenlijk werken van de democratie.

De besloten wereld van businessclubs

Verscheidende Nederlandse partijen beschikken over ondernemersnetwerken of businessclubs waarin bedrijven en ondernemers tegen betaling deelnemen aan bijeenkomsten met politici. Het doel is meestal tweeledig: fondsen werven én ondernemers rechtstreeks in contact brengen met volksvertegenwoordigers en bewindspersonen.

Voor de CDA Businessclub springt daarbij in het oog. Op de website wordt openlijk beschreven dat ondernemers de mogelijkheid krijgen hun belangen persoonlijk met Kamerleden en ministers te bespreken. Het lidmaatschap behoort bovendien tot de duurste van Nederland.

Rechts: WB-NSC directeur Jos van Ginneken presenteert zijn rapport op 30 juni 2026 in Den Haag.

Dat betekent niet dat er sprake is van corruptie. Wel illustreert het precies het mechanisme dat hoogleraar Willeke Slingerland omschrijft als netwerkcorruptie: een systeem waarin persoonlijke relaties en exclusieve toegang geleidelijk belangrijker worden dan open democratische besluitvorming.

De nieuwe Wet op de politieke partijen probeert meer inzicht te krijgen in geldstromen rond dergelijke neveninstellingen, maar die aanpak is allesbehalve waterdicht. Zo hoeven partijen niet openbaar te maken hoeveel geld businessclubs uiteindelijk daadwerkelijk aan de partij overmaken. Ook bestaat ruimte voor constructies waarbij ondernemers hoge bedragen betalen voor diners of netwerkbijeenkomsten, terwijl onduidelijk blijft welk deel van dat bedrag feitelijk als gift moet worden beschouwd. De verantwoordelijkheid om dat verschil vast te stellen ligt grotendeels bij de organisaties zelf. Juist daar wordt transparantie afhankelijk van de gene die gecontroleerd moet worden.

Een nieuwe speler dient zich aan, de politieke actiegroep

Tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2025 verschenen nieuwe politieke actiegroepen op het toneel. Organisaties als Stem voor Stabiel en Voor Ons Nederland voerden omvangrijke campagnes, kochten advertenties in, organiseerden bijeenkomsten en publiceerden beleidsvoorstellen. Zij presenteerden zich niet als politieke partijen, maar probeerden wel nadrukkelijk invloed uit te oefenen op de verkiezingsuitslag en de kabinetsformatie.

Das lijkt sterk op de ontwikkeling die de Verenigde Staten al eerder doormaakten met zogenaamde Political Action Committees (PAC's) en Super PAC's. Deze organisaties hoeven geen politieke partij te zijn om toch grote invloed uit te oefenen. Zij financieren campagnes, ontwikkelen beleidsvoorstellen, organiseren mediacampagnes en proberen de publieke opinie te beïnvloeden. Zolang zij formeel geen onderdeel zijn van een politieke partij, vallen zij vaak buiten de regels die juist bedoeld zijn om de invloed van geld op de politiek te beperken.

Stem voor Stabiel werd grotendeels gefinancierd door vermogende ondernemers en voerde campagne voor een kabinet van VVD, CDA en D66. Voor Ons Nederland, opgericht rond voormalig VVD-fractievoorzitter Klaas Dijkhoff, presenteerde zich als beweging van de 'milde meerderheid'. De stichting organiseerde advertenciacampagnes, petitie en publiceerde een uitgebreid woonmanifest met concrete beleidsvoorstellen.

Het document presenteerde zich als een deskundige analyse van de woningmarkt, maar bevatte tegelijkertijd voorstellen die de investeringsvoorwaarden voor particuliere beleggers aanzienlijk zouden verbeteren. Lagere overdrachtsbelasting voor beleggers, minder huurregulering en meer ruimte voor marktwerking vormden de rode draad. Daarmee fungeerde het manifest niet alleen als analyse, maar ook als een uitgewerkt beleidsvoorstel dat rechtstreeks kon worden ingebracht in het politieke debat.

Precies dát is de stille macht van geld. Niet een zak geld op tafel, maar een professioneel geschreven beleidsplan, ondersteund door advertenciacampagnes, mediaoptredens en een goed gevuld campagnebudget.

De democratie beschermen vraagt meer

De nieuwe Wet op de politieke partijen is een stap vooruit. Daar bestaat weinig twijfel over. Maar wie uitsluitend kijkt naar giften aan politieke partijen, ziet slechts een deel van het speelveld. Invloed verplaatst zich namelijk steeds vaker naar organisaties rondom politieke partijen. Naar businessclubs, denktanks, ondernemersnetwerken en politieke actiegroepen. Zij opereren grotendeels buiten de bestaande regels, terwijl zij wel degelijk invloed kunnen uitoefenen op verkiezingen, beleidsvorming en publieke opinie.

Daarom pleit het Wetenschappelijk Bureau NSC voor aanvullende maatregelen. Niet om lobby onmogelijk te maken of ondernemers uit het publieke debat te weren, maar om transparantie te vergroten. Donaties zouden eerder openbaar moeten worden gemaakt. Geldstromen via businessclubs moeten inzichtelijk worden. Politieke actiegroepen zouden onder vergelijkbare transparantieregels moeten vallen als politieke partijen. En ook netwerkbijeenkomsten en exclusieve diners verdienen registratie, zodat achteraf onderzocht kan worden welke contacten een rol hebben gespeeld bij politieke besluitvorming.

Het uitgangspunt is eenvoudig: democratie vraagt niet alleen om eerlijke verkiezingen, maar ook om eerlijke toegang tot de politiek. De meeste vormen van netwerkcorruptie spelen zich niet af in het verborgene omdat zij illegaal zijn. Ze blijven buiten beeld omdat niemand verplicht is er een compleet beeld van te geven. Daardoor ontstaat een democratisch risico dat moeilijk zichtbaar is, maar des te belangrijker wordt naarmate meer geld en professionele lobby zich buiten politieke partijen organiseren.

Juist daarom is transparantie zo belangrijk. Niet omdat iedere ondernemer of lobbyist te kwader trouw zou zijn, maar omdat burgers moeten kunnen zien wie invloed probeert uit te oefenen op hun volksvertegenwoordigers. Democratisch vertrouwen begint immers bij openheid. De nieuwe Wet op de politieke partijen brengt meer licht in de financiering van politieke partijen. Dat is een belangrijke stap vooruit. Maar het rapport van het Wetenschappelijk Bureau NSC laat zien dat er nog altijd schaduwen bestaan. Niet achter gesloten deuren van ministeries, maar in de stille wereld waar geld, toegang en politieke invloed elkaar ontmoeten.

Onzichtbare belasting op arbeid wordt ondraaglijk

OPINIE

Door:

Pieter Omtzigt – Grondlegger van NSC

Jos van Ginneken – Directeur Wetenschappelijk Bureau NSC

Jeroen Zandberg – Onderzoeker Wetenschappelijk Bureau NSC

Dit artikel is een verkorte versie van het gelijknamige artikel, gepubliceerd op 7 april 2026 op www.WB-NSC.nl

De belastingdruk op arbeid is de afgelopen twintig jaar fors gestegen. Niet doordat de officiële belastingtarieven sterk zijn verhoogd, maar vooral door de afbouw van heffingskortingen en oplopende premies. Hierdoor houden werkenden van elke extra verdiende euro steeds minder over. Tegelijkertijd stijgen de werkgeverslasten en ontstaan er grote overschotten in de werknemersverzekeringen. Nieuwe kabinetsmaatregelen vergroten deze ontwikkeling verder.

Onzichtbare belastingverhogingen

Openlijke belastingverhogingen stuiten vaak op veel maatschappelijk verzet. Daarom zijn veel lastenverzwaringen de afgelopen jaren via minder zichtbare maatregelen ingevoerd. Vooral de afbouw van de algemene heffingskorting en de arbeidskorting heeft ervoor gezorgd dat de effectieve belastingdruk op arbeid aanzienlijk is toegenomen.

Wie een loonsverhoging of overwerkvergoeding ontvangt, wil weten hoeveel daarvan daadwerkelijk overblijft. Juist daar blijkt dat de officiële belastingtarieven een vertekend beeld geven. Niet de tarieven, maar de afbouw van heffingskortingen bepaalt in toenemende mate hoeveel belasting iemand werkelijk betaalt.

In dit artikel blijven toeslagen en pensioenpremies buiten beschouwing. Deze verschillen sterk per huishouden of werkgever en maken de marginale druk vaak nog hoger. Het doel is juist inzichtelijk te maken hoe de belasting op arbeid zelf zich heeft ontwikkeld.

De werkelijke belastingdruk voor werknemers en werkgevers

Wie alleen naar de officiële belastingschijven kijkt, krijgt de indruk dat de belastingdruk voor middeninkomens is afgenomen. Dat beeld klopt niet. Door de afbouw van heffingskortingen is het effectieve marginale belastingtarief juist sterk gestegen. Waar in 2012 een marginaal tarief van meer dan 50% pas gold bij ruim anderhalf keer modaal, begint dat in 2026 al onder een modaal inkomen. Voor brede groepen middeninkomens is de effectieve inkomstenbelasting hierdoor sinds 2012 met ongeveer 7 tot 10 procentpunt toegenomen. Deze lastenverzwaring vond grotendeels plaats tussen 2012 en 2017 en bleef grotendeels buiten het publieke debat.

Naast de loonbelasting betalen werkgevers verplichte premies voor werknemersverzekeringen. Voor werknemers met een inkomen onder de premiegrens bedragen deze lasten ongeveer 18% bovenop het brutoloon. Een werkgever die €100 extra brutoloon wil uitbetalen, betaalt daardoor bijna €118. Daardoor ontstaat een groot verschil tussen werknemers onder en boven de premiegrens: juist de middeninkomens houden van extra loonkosten relatief het minst over, terwijl hogere inkomens minder door deze premies worden geraakt.

Nieuwe maatregelen vergroten het probleem

De aangekondigde kabinetsmaatregelen versterken deze ontwikkeling verder. Onder meer de hogere AOF-premie, het slechts ge-

deeltelijk corrigeren van belastingschijven voor inflatie, de verlaging van het maximumdagloon voor arbeidsongeschiktheid en compensatiemaatregelen rond de zorgpremies leiden tot hogere lasten op arbeid.

Hoewel de precieze effecten nog onvoldoende zijn doorgekeurd, is duidelijk dat de belastingdruk op arbeid verder zal stijgen. Juist daarom is transparantie over de uiteindelijke marginale druk noodzakelijk voordat deze maatregelen worden ingevoerd.

Belastingen en premies op arbeid vormen inmiddels de grootste inkomstenbron van de overheid. In veel gevallen leidt €100 aan extra loonkosten voor een werkgever ertoe dat een werknemer minder dan €50 netto overhoudt. Wanneer ook toeslagen en andere inkomensafhankelijke regelingen worden meegerekend, ligt de marginale druk vaak nog aanzienlijk hoger.

Een dergelijke belastingdruk roept praktische én principiële vragen op. Naarmate werknemers minder overhouden van extra werken, neemt de aantrekkelijkheid van minder werken, zwart werken of emigreren toe. Dat kan leiden tot steeds verdergaande controlemaatregelen door de overheid om belastingontwijking tegen te gaan.

Daarnaast ontstaat een bredere maatschappelijke vraag. Wanneer werkenden een groot deel van de opbrengst van hun arbeid moeten afdragen, terwijl de overheid tegelijkertijd moeite heeft om betaalbare woningen, goede zorg, onderwijs en veiligheid te leveren, groeit het maatschappelijk ongenoegen. Daarmee dient zich een nieuwe sociale kwestie aan.

Ook juridisch ontstaan risico's. De overheid ontvangt inmiddels jaarlijks meer dan €10 miljard aan premies voor arbeidsongeschiktheid en werkloosheid dan zij aan deze regelingen uitgeeft. Met de huidige plannen zal dit overschot verder oplopen. Hierdoor dreigt een situatie die vergelijkbaar is met de box 3-problematiek. Ook daar corrigeerde de rechter uiteindelijk een belasting die niet meer aansloot bij haar oorspronkelijke doel. Wanneer premies voor werknemersverzekeringen structureel worden gebruikt als algemene belasting, ligt ook hier juridische toetsing voor de hand.

Tijd voor groot onderhoud

Het Nederlandse belasting- en toeslagenstelsel is vastgelopen. In plaats van de onderliggende problemen op te lossen, zijn de afgelopen jaren steeds nieuwe ingewikkelde maatregelen toegevoegd. Dat vergroot zowel de complexiteit als de juridische kwetsbaarheid van het stelsel.

Daarom is een fundamentele herziening noodzakelijk. Een brede belasting- en uitgavenreview moet inzicht geven in zowel de inkomsten als de overheidsuitgaven. Daarnaast verdienen de recente maatregelen uit het regeerakkoord een onafhankelijke second opinion, zodat vooraf duidelijk wordt welke effectieve belastingdruk verschillende inkomensgroepen daadwerkelijk gaan ondervinden.

Belastingbeleid kan bovendien niet los worden gezien van het functioneren van de overheid. Een overheid die steeds hogere lasten vraagt, maar tegelijkertijd tekortschiet op terreinen als volkshuisvesting, zorg, onderwijs en veiligheid, ondermijnt het draagvlak voor het belastingstelsel. In een tijd van economische onzekerheid en kunstmatige intelligentie is het moment aangebroken voor groot onderhoud aan het gehele inkomensstelsel.

2012, reële marginale druk		Verschil	2026, reële marginale druk	
Minimumloon			Minimumloon	
€ 18.740	20.78%-29.63%	+10.56% (+)	€ 30.144	40,2%
Modaal			Modaal	
€ 33.000	42,00%	+8.47%	€ 48.000	50.47%
1,5 Modaal			1,5 Modaal	
€ 49.500	43.25%	+7.22%	€ 72.000	50.47%
2 Modaal			2 Modaal	
€ 66.000	52.00%	+4.01%	€ 96.000	56.01%
3 Modaal			3 Modaal	
€ 99.000	52.00%	-2.5%	€ 144.000	49.5%

Afbeelding door Eric Prouzet op Unsplash

2026, reële marginale druk voor de werknemer		Daar bovenop, aan werkgeverskant: Werkgeverslasten
Minimumloon		
€ 30.144	40,2%	17,99%
Modaal		
€ 48.000	50.47%	17,99%
1,5 Modaal		
€ 72.000	50.47%	17,99%
2 Modaal		
€ 96.000	56.01%	0%
3 Modaal		
€ 144.000	49.5%	0%

Het andere Fries in het digitale tijdperk

RAPPORTAGE

Door Jeroen Zandberg

Net over de Nederlandse grens wordt een Friese taal gesproken die slechts enkele duizenden sprekers telt: het Saterfries. Tijdens een internationale conferentie van de Federal Union of European Nationalities in Leeuwarden stond de digitale toekomst van deze en andere minderheidstalen centraal. Nieuwe AI-technologie kan kleine talen een plaats geven in de digitale overheid, maar daarvoor moeten taalgemeenschappen wel zeggenschap houden over hun eigen taaldata.

“Een taal leeft wanneer mensen haar gebruiken.” Met deze woorden vatte Bahne Bahnsen, vicevoorzitter van de Federal Union of European Nationalities (FUEN), het centrale vraagstuk samen van een internationale bijeenkomst die van 2 tot en met 5 juli in Leeuwarden plaatsvond. Ongeveer twintig vertegenwoordigers van Europese minderheden zonder eigen moederstaat kwamen daar bijeen voor de tiende jaarvergadering van de Non-Kin-State Working Group van FUEN.

De bijeenkomst werd georganiseerd in samenwerking met De Fryske Beweging en vond plaats in Tresoar, het Fries historisch en letterkundig centrum. Voorafgaand aan het besloten gedeelte van de jaarvergadering werd op vrijdag 3 juli een conferentie gehouden over de digitale aanwezigheid van minderheidstalen. Daarbij stond de vraag centraal hoe kleine talen zichtbaar en bruikbaar kunnen blijven in apps, media, onderwijs, overheidsdiensten en kunstmatige intelligentie.

Die vraag wordt steeds urgenter. Naarmate dienstverlening, communicatie en onderwijs verder digitaliseren, dreigen talen die onvoldoende digitaal materiaal hebben verder achterop te raken. Een taal kan op straat nog wel hoorbaar zijn, maar tegelijkertijd vrijwel afwezig zijn op websites, in digitale formulieren en in automatische vertaalsystemen.

Een Europees netwerk van minderheden

De FUEN werd in 1949 opgericht en is met meer dan honderd aangesloten organisaties in 38 Europese landen de grootste Europese koepelorganisatie van autochtone nationale minderheden en taalgemeenschappen. De organisatie behartigt hun belangen op regionaal, nationaal en Europees niveau. Zij richt zich onder meer op de bescherming van taal, cultuur, identiteit en minderheidsrechten.

Muurschildering van de kaart van Saterland

Binnen FUEN bestaan verschillende werkgroepen. De Non-Kin-State Working Group werd in 2017 opgericht voor minderheden die niet kunnen terugvallen op een verwante staat. Een Duitse minderheid buiten Duitsland kan bijvoorbeeld politieke, financiële of culturele steun uit Duitsland ontvangen. Voor gemeenschappen zoals de Friezen, Bretons, Ladiniërs, Sorben of Saterfriezen bestaat zo'n moederstaat niet. Hun taal en cultuur zijn daardoor in sterkere mate afhankelijk van regionale overheden, eigen organisaties en vrijwilligers.

De werkgroep heeft momenteel 43 organisaties uit 19 verschillende landen. De leden wisselen ervaringen uit en ontwikkelen gezamenlijke strategieën voor het behoud van kleine talen en culturen. Juist de digitale ontwikkeling biedt daarvoor nieuwe mogelijkheden. Afstand speelt online een veel kleinere rol en gemeenschappen kunnen taaldata, lesmateriaal en technische kennis met elkaar delen. Tegelijkertijd bestaat het risico dat digitale platforms en AI-systemen vooral de grootste talen ondersteunen. Fries in de digitale overheid

Tijdens de conferentie presenteerde WB-NSC onderzoeker Jeroen Zandberg de resultaten van twee onderzoeken van het Wetenschappelijk Bureau NSC: naar het gebruik van het Fries in de lokale en regionale overheid in Fryslân en naar de positie van het Stellingwerf in Oost- en Weststellingwerf. Beide onderzoeken laten zien dat formele erkenning alleen niet voldoende is om een taal daadwerkelijk in het bestuur te laten functioneren.

Tijdens de paneldiscussie benadrukte hij dat minderheden zeggenschap moeten houden over hun eigen taaldata. Woordenboeken, opgenomen stemmen, vertaalde teksten en grammaticale beschrijvingen zijn niet alleen technische grondstoffen, maar ook onderdeel van het cultureel erfgoed van een gemeenschap. Wanneer deze gegevens uitsluitend bij grote commerciële technologiebedrijven terechtkomen, dreigt een nieuwe afhankelijkheid. Digitale soevereiniteit betekent daarom ook dat gemeenschappen kunnen bepalen wie hun taaldata gebruikt, voor welk doel en onder welke voorwaarden.

Het andere Fries

Een van de andere sprekers was Henk Wolf, wetenschappelijk coördinator voor het Saterfries bij de gemeente Saterland. Zijn bijdrage ging over de digitale uitdagingen bij de revitalisering van het West-Fries en het Saterfries.

Het Saterfries, in de eigen taal Seeltersk genoemd, is voor veel Nederlanders onbekend. Toch is het nauw verwant aan het Fries dat in de provincie Fryslân wordt gesproken. De taal wordt gebruikt in Saterland, een gemeente in de Duitse deelstaat Nedersaksen, op enkele uren rijden van de Nederlandse grens. De gemeente bestaat uit vier dorpen en telt ruim 14.000 inwoners. Daarbinnen spreken nog slechts enkele duizenden mensen het Saterfries.

De taal kon eeuwenlang overleven doordat het gebied betrekkelijk geïsoleerd lag, omringd door moerassen. Terwijl elders in Oost-Friesland het Fries grotendeels door het Nedersaksisch werd verdrongen, hield het Saterfries hier stand. Tegenwoordig is het waarschijnlijk de kleinste officieel erkende minderheidstaal van Europa.

Boven: Jeroen Zandberg tijdens de paneldiscussie

In mei 2024 onderzocht onderzoeker Jeroen Zandberg de aanwezigheid van het Saterfries in de openbare ruimte en het gemeentebestuur. Daarvoor inventariseerde hij onder andere een paar honderd publieke borden en andere openbare teksten. Het beeld is dubbel. Het Saterfries is duidelijk zichtbaar op plaatsnaamborden, welkomstborden en toeristische informatiepanelen. Maar zodra een bord praktische informatie bevat over verkeer, gemeentelijke regels of openbare voorzieningen, dan domineert het Duits vrijwel volledig. Van honderd onderzochte commerciële reclameborden bijvoorbeeld bevatten er slechts twee Saterfriesse woorden of namen.

Links: Henk Wolf tijdens zijn presentatie - Boven: Welkomstbord

Dit onderzoek keek ook naar het gebruik van het Saterfries in de lokale overheid. Ook binnen het gemeentebestuur wordt het Saterfries vooral mondeling en informeel, sporadisch, gebruikt in de communicatie met inwoners en vrijwel niet intern in de ambtenarij. Officiële documenten zijn bijvoorbeeld uitsluitend Duitstalig. De Saterfriesse pagina's van de gemeentelijke website verdwenen in februari 2024 bij de invoering van een nieuw digitaal systeem. De kleine taal werd daarmee juist door modernisering minder zichtbaar.

Voorzichtige vooruitgang

Henk Wolf gaf echter aan dat er sinds 2024 enige vooruitgang is geboekt. Alle zes de scholen in de gemeente hebben nu het Saterfries zichtbaar gemaakt in en op hun gebouwen. Vier basisscholen bieden activiteiten of onderwijs in de taal aan. Op twee scholen wordt het Saterfries gedeeltelijk als voertaal bij andere vakken gebruikt. Ook in het voortgezet onderwijs, de voorschoolse opvang en aan de Universiteit Oldenburg groeit de aandacht.

Daarnaast zijn nieuwe tweetalige borden in parken geplaatst. Regels over honden, vissen en zwemmen worden daar nu ook in het Saterfries weergegeven. De brandweer en enkele bedrijven in Saterland hebben gevraagd om vertalingen voor gebouwen, uniformen en bedrijfsruimten. Dit betekent dat de taal zich verplaatst van erfgoed en toeristische symbolen naar alledaagse gebruik.

Ook de institutionele basis is versterkt. Het Seelterkantoor, dat taalprojecten uitvoert, beschikt over twee arbeidsplaatsen, al wordt één daarvan nog uit tijdelijk projectgeld betaald. De ongeveer driehonderd leden tellende vereniging Seelter Buund ondersteunt cursussen, publicaties en culturele activiteiten. Ook is er een digitaal woordenboekportaal online gezet.

Een taal zonder lange vertaaltraditie

Voor het Saterfries is automatische vertaling bijzonder moeilijk. Het West-Fries kent een lange geschreven traditie, talrijke boeken, kranten, officiële stukken en vertalingen. Daardoor beschikt het over relatief veel digitaal materiaal. Voor het Saterfries bestaat geen vergelijkbare hoeveelheid parallelle teksten (dezelfde zinnen in het Duits en het Saterfries) waarmee een vertaalmodel de taal kan leren.

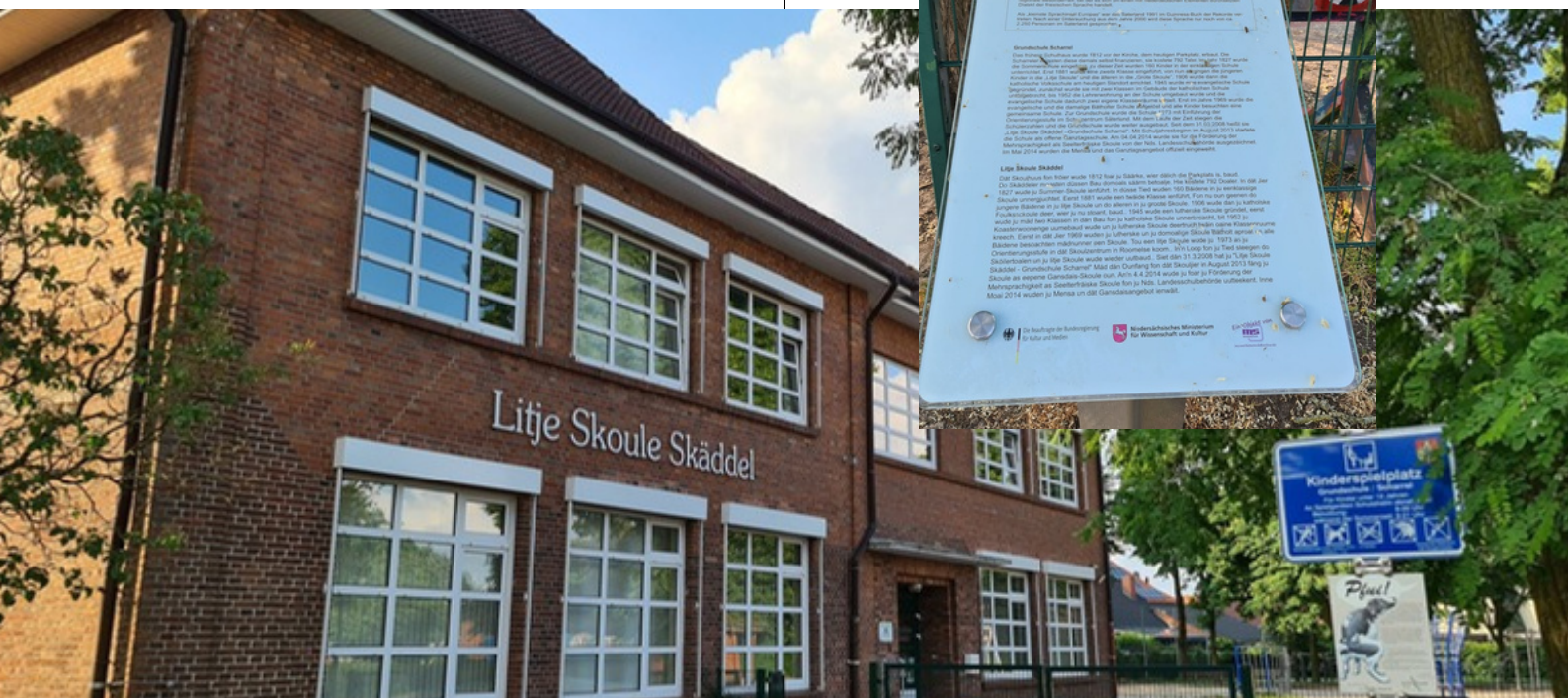
Er zijn echter nieuwe ontwikkelingen op AI gebied. Moderne AI-modellen kunnen kennis uit andere talen gedeeltelijk overdragen naar een kleine taal. Momenteel wordt er gewerkt aan een vertaalsysteem dat AI-vertaling naar het Saterfries mogelijk kan maken, zodat de gemeente Saterland de taal weer kosteneffectief

kan gebruiken op haar website, in publieksinformatie en in de rest van de dienstverlening.

Technologie zal de inzet van een taalgemeenschap nooit kunnen vervangen. Zonder sprekers, onderwijs, cultuur en bestuurlijke steun heeft zelfs het beste taalmodel weinig zin. Maar AI kan wel een praktische barrière wegnemen. Voor een kleine gemeente zonder eigen vertaalafdeling kan dit het verschil betekenen tussen een taal die alleen op een welkomstbord staat en een taal die daadwerkelijk deel uitmaakt van de digitale overheid.

De bijeenkomst in Leeuwarden maakte daarmee één ding duidelijk: de toekomst van minderheidstalen wordt niet uitsluitend in klaslokalen, verenigingsgebouwen of parlementen bepaald. Zij wordt ook geschreven in datasets, digitale formulieren en taalmodellen. Als kleine taalgemeenschappen daar zelf aan kunnen meebouwen, hoeft digitalisering niet tot taalverlies te leiden, maar kan zij juist een nieuw hoofdstuk openen.

RAPPORTAGE

Het Stellingwerfs – tussen Fries en Nederlands

Op woensdag 15 april 2026 in Oldeberkoop, Friesland, presenteerde onderzoeker Jeroen Zandberg het rapport van zijn onderzoek naar de positie van het Stellingwerfs in de gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf in de provincie Fryslân. Deze variant van het Nedersaksisch staat onder grote druk als gevolg van een wettelijke situatie die in de praktijk discriminerend en onrechtvaardig is.

Waar het Fries een hoge erkenning als minderheidstaal heeft (Wet Gebruik Friese Taal (WGFT) en Deel 3 van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden), moet het Stellingwerfs het doen met een lagere erkenning (Deel 2 van het Europees Handvest); ondanks het feit dat in de Stellingwerfen de eerste taal het Stellingwerfs is. Het rapport geeft een overzicht van de situatie in deze twee gemeenten en doet enkele aanbevelingen, waaronder het advies om het Nedersaksisch in deze gemeenten te erkennen onder Deel 3 van het Europees Handvest en voor de implementatie van AI-vertaling in het gemeentebestuur.

Het rapport is tevens in het Europees Parlement uitgereikt aan Europarlementariër Sander Smit, lid van de *Intergroup on Traditional Minorities, National Communities and Languages*. De auteur van het rapport heeft tevens een presentatie in de Nederlandse senaat gehouden, waarna enkele Eerste Kamerleden schriftelijke vragen over de positie van het Nedersaksisch hebben ingediend bij de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Boven: Jeroen Zandberg overhandigt de rapporten over het Nedersaksisch aan Europarlementariërs Sander Smit en Jessica van Leeuwen.

Top: Jeroen Zandberg overhandigt het rapport aan de beleidsmedewerker cultuur van Ooststellingwerf, Renske Bult.

RAPPORTAGE

Duurzame staalproductie in Nederland: Mogelijkheden en randvoorwaarden

Door Niek Koopmeiners - co-auteur van het rapport

In Nieuwspoort werd op dinsdag 23 juni het rapport 'Duurzame staalproductie in Nederland: Mogelijkheden en randvoorwaarden' gepresenteerd. Een rapport dat niet alleen kijkt naar de houdbaarheid van de bedrijvigheid van Tata Steel Nederland, maar ook een raamwerk definieert dat gebruikt kan worden om vergelijkbare casussen te beoordelen. Anouschka Agob, senior *advisor regional & spatial economics* bij het Ministerie van Economische Zaken en Stijn Santen, directeur bij Energie Beheer Nederland waren aanwezig om op persoonlijke titel een inleidend en afsluitend woord te doen bij de presentatie van dit rapport. Beide sprekers benadrukten dat ze het ontzettend waardeerden dat dit rapport, in tegenstelling tot veel andere rapporten rond Tata Steel Nederland, een meer holistische benadering heeft.

Dat is ook exact wat de schrijvers Alex Woldhuis, Gert Woeldekink, Joost Laarakkers, Niek Koopmeiners en Selwyn Maduro als uitgangspunt hebben genomen. Immers, de effecten van politieke besluitvorming zijn veelzijdig en domeinoverstijgend, dus loont het om die besluitvorming ook zoveel mogelijk te baseren op een holistisch overzicht. Geen enkel rapport kan dit op zichzelf, dus is er gekozen om een technische analyse en doorrekening van de mogelijke bedrijfskundige routes voor duurzaam staal de kern van dit rapport te maken en dit aan te vullen met literatuurstudie en een bestuurskundige analyse.

Dit heeft geleid tot een rapport wat met harde cijfers per technische verduurzamingsroute kan onderbouwen:

- welke investeringen er nodig zijn;
- tot hoeveel CO₂-reductie het leidt;
- welke elektriciteitsbehoefte er is;
- en dus afgeleid hiervan, wat de CO₂-reductie-effectiviteit van elke route is.

Waarbij CO₂-reductie-effectiviteit een van de nieuwe elementen in het discours rond Tata Steel Nederland is dat dit rapport toevoegt. In een economie zijn middelen beperkt, of dat nu bijvoorbeeld geld, energie, of netbelasting is. Wil je dus CO₂-uitstoot verminderen met beperkte middelen, is het belangrijk om mee te nemen hoe je met beperkte middelen tot maximale CO₂-reductie komt.

De belangrijkste conclusie van deze analyse is dat:

- wanneer beide productielijnen die nu op kolen draaien, vervangen worden door productielijnen die op aardgas draaien (DRI-NG), gecombineerd met carbon capture, meer dan 90% aan CO₂-reductie oplevert met beperkte toename van (groene) stroomverbruik;
- terwijl het doorzetten van deze transitie naar productielijnen met waterstof als basis (DRI-H₂), minimale extra CO₂-re-

- ductie oplevert, maar wel een enorme toename van (groene) stroomgebruik kent;
- dus de CO₂-reductie-effectiviteit van deze laatste stap, minimaal is.

Wordt bijvoorbeeld de duurzaam opgewekte energie die nodig is voor waterstofproductie, gebruikt voor warmtepompen, kan de CO₂-uitstoot in Nederland veel meer verlaagd worden. In een tijd waarin netbelasting een groot probleem is en de productie van groene stroom nog beperkingen kent, is dit een zeer relevante conclusie.

De tweede focus van het rapport is het Economische Activiteiten Strategie Nederland (EAS-NL) raamwerk. Dit raamwerk bestaat uit een aantal criteria waar dit soort casussen aan getoetst kunnen worden wat betreft de waarde voor de Nederlandse samenleving en waar in dit rapport Tata Steel Nederland aan getoetst is. Deze criteria zijn:

- belang voor strategische autonomie
- belang voor veiligheid en defensie
- waarde voor Nederlandse economie
- innovatievermogen
- effect op klimaat en lokale gezondheid
- positie op 'Management Culture Ladder'

Tata Steel Nederland is kwalitatief gescoord op deze criteria. De conclusie die daaruit volgt is dat Tata Steel Nederland strategisch behoudenswaardig is, mits de toekomstige productie wordt gericht op hoogwaardige en kritische staalproducten, de lokale gezondheidslast snel en aantoonbaar daalt, CO₂-reductie juridisch wordt geborgd, publieke steun publieke waarde en zeggenschap oplevert, en de route past binnen een bredere Europese staalstrategie. Dit betekent dat publieke steun niet moet worden gekoppeld aan behoud van TSN als zodanig, maar aan behoud van die onderdelen van TSN die aantoonbaar bijdragen aan waarde voor de Nederlandse samenleving die verder gaat dan puur economische waarde.

Een van de criteria lichten we in dit artikel wat toe. Dit betreft het criterium van de positie op de 'Management Culture Ladder'. In het bedrijfsleven bestaat er al het concept van de 'Safety Culture Ladder', waarop de houding van het management van een bedrijf beoordeeld kan worden aangaande bedrijfsveiligheid. Is de houding van het management aangaande veiligheid ontkennend?

Reactief? Berekenend? Proactief? Of vooruitstrevend? Dit rapport stelt dat je zo'n analyse ook kan maken betreffende de houding van het management van een bedrijf naar maatschappelijke kwesties zoals klimaat of lokale gezondheid en neemt dit dus mee als één van de criteria die van belang zijn om te bepalen hoe waardevol de bedrijfsactiviteit is voor Nederland.

Het laatste onderdeel van het rapport kijkt naar de mogelijke beleidskeuzes die beleidsmakers kunnen maken in deze casus. Die variëren onder andere van het volledig aan de markt laten, tot subsidie verlenen, tot de vergunningen intrekken en zo de economische activiteit van Tata Steel in Nederland stoppen. Dit rapport heeft een voorkeursoptie verwoord, op basis van de technische doorrekening en de uitkomst van de toetsing aan het EAS-NL kader. Die luidt als volgt: behoud TSN niet tegen elke prijs, maar behoud strategische staalcapaciteit wel als publieke waarde. Kies niet automatisch voor de symbolisch groenste route, maar voor de route met de beste verhouding tussen CO₂-reductie, stroomgebruik, kosten en uitvoerbaarheid. Geef geen blanco subsidie, maar publieke financiering met publieke zeggenschap. Gebruik ETS en CBAM niet alleen als marktprikkels, maar ook als basis voor Europese financiering van groen staal. En organiseer IJmuiden als strategische productielocatie binnen een Europese groenstaalketen, inclusief veilige toegang tot HBI en DRI uit andere landen.

De eindconclusie waar het rapport toe komt luidt als volgt: de meest verstandige route is nu grote reductie realiseren met DRI-NG + EAF + CCS, biomethaan en Europese ketenontwikkeling serieus meenemen, de tweede productielijn zo snel mogelijk schoner maken. Door Europese mechanismen als het emissierechten handelssysteem en de beprijzing van invoer van producten die buiten Europa geproduceerd zijn met veel CO₂-uitstoot (CBAM), is het bedrijfseconomisch niet alleen rendabel, maar de verstandige keuze voor Tata Steel Nederland om de transitie naar groen te maken. Dit betekent dat meer subsidie niet noodzakelijk is voor de transitie en dus enkel verstrekt moet worden als het een breder doel ondersteunt dan enkel de vergroening van Tata Steel Nederland. Tata Steel Nederland kan onderdeel zijn van een toekomstbestendige Nederlandse en Europese industrie, maar alleen wanneer de fabriek zelf haar transitie draagt en publieke betrokkenheid wordt gebruikt voor publieke waarde.

Van links naar rechts: Niek Koopmeiners, Jos van Ginneken, Alex Woldhuis, Joost Laarakkers

Geef ons ruimte

De strijd voor een toegankelijke samenleving

INTERVIEW

Hoe een lokaal platform met ervaringskennis, vasthoudendheid en vrijwilligerswerk strijdt voor een toegankelijke samenleving

Door Jeroen Zandberg

Een rij afvalcontainers neemt bijna de hele stoep in beslag. Voor de meeste voorbijgangers is dat hooguit hinderlijk: zij stappen opzij of lopen een stukje over de rijbaan. Voor iemand in een rolstoel is er vaak geen doorgang. Voor iemand die slechtziend of blind is, kan de blokkade onverwacht en gevaarlijk zijn. Even verderop hangt een balkon zo ver over de looproute dat een vrouw met een taststok het obstakel pas op het laatste moment kan opmerken. Het zijn alledaagse beelden, maar juist daarin wordt zichtbaar hoe betrekkelijk het begrip 'openbare ruimte' kan zijn. De straat is er voor iedereen, maar niet iedereen kan haar even veilig gebruiken.

Het Platform Gehandicapten Leidschendam-Voorburg (PGLV) probeert die werkelijkheid zichtbaar te maken. Niet alleen met rapporten en brieven, maar vooral door mensen te laten ervaren wat een beperking in het dagelijks leven betekent. Voorzitter Willem Bertels en secretaris Nathalie Ros vertellen over een organisatie die volledig op vrijwilligers draait. Ongeveer vijftientig actieve vrijwilligers, geven schoolvoorlichting, inspecteren gebouwen en wijken, adviseren gemeente en bedrijven en voeren de bewustwordingscampagne 'Geef ons ruimte. Bedankt!'.

De stichting bestaat inmiddels bijna een kwart eeuw. Zij ontstond niet op initiatief van de gemeente, maar vanuit inwoners met een handicap die zich wilden inzetten voor hun gemeenschap. Dat karakter heeft het platform behouden. De meeste vrijwilligers hebben zelf een beperking: zij zijn bijvoorbeeld doof of slechthorend, gebruiken een rolstoel, zijn halfzijdig verlamd, slechtziend of leven met spasmen of een chronische aandoening. Hun ervaringskennis is geen aanvulling op het vrijwilligerswerk maar vormt de kern ervan.

Hoe veilig en toegankelijk is de publieke ruimte voor mensen met een handicap?

Meer dan een beperking

Een handicap beïnvloedt veel meer dan de mogelijkheid om een trap te nemen of een verkeersbord te lezen. Dagelijkse handelingen kosten soms extra voorbereiding, energie en improvisatie. Een route die gisteren toegankelijk was, kan vandaag worden geblokkeerd. Een hulpmiddel dat niet werkt, betekent niet slechts ongemak, maar verlies van mobiliteit en zelfstandigheid. Mensen worden bovendien gemakkelijk teruggebracht tot wat zij niet kunnen.

Juist daarom vinden veel vrijwilligers het belangrijk om zich voor het platform in te zetten. Zij willen van betekenis zijn en laten zien dat iemand meer is dan zijn of haar beperking. Willem omschrijft de boodschap die zij tijdens activiteiten uitdragen: een persoon met een handicap is iemand met wie je kunt praten, lachen en huilen, en die vaak creatieve oplossingen heeft gevonden om het leven vorm te geven. De vrijwilligers maken kwetsbaarheid zichtbaar, maar vooral ook veerkracht.

Dat gebeurt het meest direct tijdens de schoolworkshops. Acht à negen keer per jaar bezoekt een team van ongeveer vijftien vrijwilligers basisscholen in Leidschendam-Voorburg. Leerlingen van groep acht leggen in een rolstoel een parcours met obstakels af, met een bekertje water op schoot. Zij leren enkele gebaren van slechthorende vrijwilligers, proberen met één hand een appel te schillen of kleding aan te trekken en lopen geblinddoekt met een taststok. Ook maken zij kennis met braille en ervaren zij hoe dagelijkse handelingen veranderen bij een motorische of visuele beperking.

Na afloop mogen de kinderen vragen stellen. Volgens Nathalie luisteren zij aandachtig en komen zij vaak met verrassend doordachte vragen. De kracht zit in de ontmoeting: een handicap wordt niet abstract uitgelegd, maar verbonden met een mens en een ervaring. Tegelijk zien de scholieren dat mensen met een beperking actief, deskundig en vindingrijk zijn. Zo krijgt het motto van het platform — ‘inclusie door ontmoeting’ — concrete betekenis.

Gouden bergen, weinig zand

Naast de schoolvoorlichting vormt toegankelijkheid de tweede hoofdpijler. Vrijwilligers beoordelen straten, stations, publieke gebouwen en winkelveorzieningen. Zij adviseren steeds vaker al tijdens de voorbereiding van projecten, zoals de bouw van een bibliotheek, de inrichting van de nieuw te bouwen raadszaal en de herinrichting van wegen. Dat is belangrijke vooruitgang. Wanneer ervaringsdeskundigen pas worden geraadpleegd nadat een gebouw of straat is opgeleverd, zijn fouten vaak kostbaar of moeilijk te herstellen.

Toch bestaat er een hardnekkige afstand tussen instemming en uitvoering. Nathalie vat het probleem scherp samen: “Heel veel mensen hebben wel heel veel begrip als je het vertelt. Maar de uitvoering blijft vaak achterwege.” Willem zegt het nog beeldender: “Je belooft ons gouden bergen en er komt nog niet eens een zandkorreltje van die berg naar ons toe.”

De grijze betonblokken op een plein in Leidschendam vormen een zichtbaar symbool van het verschil tussen begrip en uitvoering. Tijdens een rondgang met twee wethouders wees het platform erop dat de lage obstakels voor slechtzienden moeilijk waarneembaar en daardoor gevaarlijk zijn. De wethouders begrepen het probleem en zegden toe zich voor verwijdering in te spannen. Toen concrete maatregelen een jaar later nog steeds uitbleven, zocht het platform in september 2023 contact met de gebiedsregisseur van Prinsenhof Noord. Ook een officiële melding bij de gemeente in januari 2024 leidde niet tot een oplossing. In december 2025 namen vrijwilligers daarom zelf het initiatief en beschilderden zelf de betonblokken met krijtverf. In juli 2026 meldde de gebiedsregisseur dat de struikelblokken binnenkort permanent een opvallende kleur zullen krijgen. De geschiedenis van de betonblokken laat zien hoeveel vasthoudendheid er nodig is voordat een erkend toegankelijkheidsprobleem daadwerkelijk wordt opgelost.

Een belangrijke oorzaak is volgens Nathalie en Willem het snelle personeelsverloop binnen de gemeente. Aanspreekpunten in het sociale en ruimtelijke domein wisselen geregeld. De vrijwilligers moeten daardoor steeds opnieuw kennismaken en eerdere dossiers reconstrueren. Soms blijft het vervolgens lang stil, om kort voor een besluit alsnog de vraag te krijgen of het platform binnen enkele dagen een ontwerp kan beoordelen. “Wij zijn vrijwilligers,” benadrukt Nathalie.

Links: Tijdens een schoolworkshop waar leerlingen ervaren hoe een handicap het functioneren beïnvloedt.

Boven: Het door PGLV beschilderde betonblok.

Er zijn ook positieve ervaringen. Vooral bij nieuwe projecten die projectmatig gemanaged worden door externe bureaus ontvangt het platform tijdig de stukken en is de samenwerking gestructureerd. Tijdens schouwen lopen medewerkers, bestuurders en bewoners samen door een wijk om knelpunten te bekijken. Zulke rondgangen leveren concrete verbeteringen op: een te laag verkeersbord wordt hoger gehangen, een stoep aangepast, een gevaarlijke situatie afgezet. Het laat zien dat vooruitgang mogelijk is als iemand verantwoordelijkheid neemt en opvolging organiseert.

Toegankelijkheid die weer kan verdwijnen

Ook de Westfield Mall of the Netherlands laat een gemengd beeld zien. Vrijwilligers inspecteerden het grootste winkelcentrum van Nederland en de omgeving met rolstoelen, scootmobielen en tastokken en boden vervolgens twee rapporten aan. Een aantal aanbevelingen werd daarna uitgevoerd. Mindervalidentoiletten kregen beter zichtbare, contrasterende aanduidingen en een nauwelijks zichtbare verhoging bij een nooduitgang werd duurzaam gemarkeerd.

Andere problemen bleven echter bestaan. Zo ontbreken binnen tactiele geleidelijnen die zeer belangrijk zijn voor slechtzienden. Ook zijn zware toiletdeuren voor sommige bezoekers niet zelfstandig te openen en visuele alarmsignalering voor dove en slechthorende bezoekers ontbreekt.

Bovendien kan eerder bereikte vooruitgang weer verdwijnen. Na een verbouwing bij een winkel was een verwijzing naar een bruikbare lift plotseling weg. Het platform moet dan opnieuw aandacht vragen voor hetzelfde probleem. Toegankelijkheid is dus geen eenmalige controlelijst, maar vraagt om blijvende aandacht.

Voorzitter van het platform, Willem Bertels, presenteert het toegankelijkheidsrapport van de Westfield Mall aan de manager (rechts) en de wethouder (links)

Nog fundamenteeler is het gebrek aan handhaving. Regels en bouwvoorschriften hebben weinig betekenis wanneer niemand erop toeziet dat zij worden nageleefd. Hetzelfde geldt in de openbare ruimte. Auto's staan bij verlaagde stoepranden, fietsen blokkeren geleidelijnen en deelscooters of containers versperren de stoep. Meldingen worden geregistreerd en vriendelijk beantwoord, maar leiden lang niet altijd tot actie. "Als je regels hebt en die worden niet gehandhaafd, wat hebben ze dan voor nut?" vragen de platformleden zich af.

Voor een slechtziende voetganger is een fiets op een geleidelijn geen slordigheid, maar een grote bedreiging. Een taststok kan tussen de spaken vastlopen; een stuur kan op gezichtshoogte uitsteken. Een opengebroken stoep zonder goede afzetting kan tot een val leiden. Nathalie vertelt hoe zij is gestruikeld door een onverwacht gat in de stoep. Dit gat was ontstaan omdat er tijdens straat- en rioolwerkzaamheden boompjes waren uitge-

trokken en een deel van de stoep was weggehaald. Een kennis belandde door een onveilige situatie in de eigen straat in het ziekenhuis. De gevolgen van gebrekkige toegankelijkheid worden zo afgewenteld op precies de mensen die het minste kunnen uitwijken.

Een hulpmiddel is geen luxe

Dezelfde spanning tussen belofte en praktijk is zichtbaar bij hulpmiddelen uit de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. Het platform ontvangt nog altijd signalen over de dienstverlening van het bedrijf dat deze hulpmiddelen levert. Mensen worden niet teruggebeld, monteurs arriveren zonder de juiste onderdelen en reparaties vereisen herhaalde bezoeken. Een aangepaste fiets bleef weken in een magazijn staan, terwijl deze voor onderzoek naar de fabrikant had moeten worden gestuurd. De kwaliteit van stokhouders op scootmobielen bleken zo ondermaats dat de taststok eruit kon vallen.

Dat zijn geen gewone consumentenklachten. “Mensen hebben niet voor niets een hulpmiddel,” zegt Nathalie. Wie afhankelijk is van een aangepaste fiets, rolstoel of taststok kan zonder dat middel niet vanzelfsprekend naar werk, familie, winkel of afspraak. Een fout in de levering beperkt rechtstreeks iemands leven. Het platform vraagt daarom niet primair om nieuwe contracten, maar om naleving van bestaande afspraken. De gemeente heeft als opdrachtgever de verantwoordelijkheid om kwaliteit, bereikbaarheid en reparatietijden daadwerkelijk af te dwingen.

De kracht van nabijheid

Ondanks teleurstellingen blijven de vrijwilligers doorgaan. Zij schrijven brieven, spreken in bij de gemeenteraad en voeren campagne in winkelcentra en lokale media. Hun verzoeken zijn vaak eenvoudig: laat bij containers op de stoep de doorgang vrij, parkeer niet op een geleidelijn, snoei overhangende takken en denk bij ontwerp en onderhoud vanaf het begin aan toegankelijkheid.

Die open en praktische benadering krijgt veel steun. Voorbijgangers herkennen de voorbeelden, scholen verwelkomen de workshops en vanuit de bewustwordingscampagne hebben zich zelfs nieuwe vrijwilligers gemeld. Het platform laat zien wat een lokale gemeenschap kan bereiken wanneer ervaringskennis, betrokkenheid en vasthoudendheid samenkomen.

Maar waardering mag geen excuus worden om verantwoordelijkheden bij vrijwilligers neer te leggen. Toegankelijkheid is geen gunst en ook geen afzonderlijk project voor mensen met een handicap. Een vlakke, vrije stoep helpt eveneens ouderen, ouders met kindwagens, reizigers met bagage en mensen die tijdelijk slecht ter been zijn. “Als voor ons de straten, stoepen en openbare ruimtes toegankelijk zijn,” zegt Willem, “dan zijn ze voor iedereen toegankelijk.”

Daarmee houdt het Platform Gehandicapten Leidschendam-Voorburg de lokale samenleving een heldere spiegel voor. Nederland beschikt over wetten, inclusieagenda's en goede bedoelingen. De werkelijke maatstaf ligt echter buiten: bij de publieke toiletdeur die iemand zelfstandig kan openen, de tastbare route voor slechtzienden die niet door een fiets of container wordt onderbroken en het hulpmiddel dat werkt wanneer het nodig is. Ruimte geven begint met luisteren, maar krijgt pas betekenis wanneer beloften zichtbaar worden op straat.

De vrijwilligers van het Platform Gehandicapten Leidschendam-Voorburg (PGLV)

Sociaal-conservatieve zorg

OPINIE

Door:

Mr. Dr. Quinten Pluymaekers – Directeur De Nieuwe Denktank;

Drs. Marinus den Hartogh – Fellow De Nieuwe Denktank.

In het politieke debat worden grote beleidsterreinen graag opgedeeld in ‘ideologisch’ en ‘technisch’. Integratie, identiteit en cultuur zouden het domein zijn van overtuigingen en waarden; zorg, klimaat en economie dat van cijfers, modellen en systemen. Die scheiding is aantrekkelijk, maar misleidend.

Als er één grote lijn zit in de beleidsanalyses van De Nieuwe Denktank is het dat politieke en morele uitgangspunten altijd van belang zijn, ook in de technische dossiers. Als een mens- en maatschappijbeeld niet of te weinig overeenstemt met de werkelijkheid en met de in de samenleving levende opvattingen, dan is het beleid dat daar op voortbouwt, gedoemd te mislukken. Dit is misschien wel het meest zichtbaar in de zorg. Hierover publiceerde De Nieuwe Denktank onlangs het rapport ‘Van cijfers naar mensen - de vastgelopen Nederlandse gezondheidszorg en een voorzet voor verbetering’. De kern van deze analyse is eenvoudig: het huidige stelsel miskent de aard van de mens en van de zorg, en juist daarom loopt het vast.

De illusie van beheersbaarheid

De Wet marktordening gezondheidszorg uit 2006 richt het zorgstelsel in vanuit een technocratisch ideaal: gereguleerde marktwerking zou via prikkels, afspraken en toezicht leiden tot betere kwaliteit en lagere kosten. Verzekeraars, zorgverleners en patiënten zouden samen een rationeel evenwicht vormen, vergelijkbaar met markten in andere sectoren. Maar zorg is geen verhandelbaar product. De zorgvraag is geen objectief vaststaand gegeven dat simpelweg gemeten, gecodeerd en afgehandeld kan

worden. Zij ontstaat en verandert in wisselwerking met tal van factoren: de leefomgeving van mensen, hun sociale verbanden, economische prikkels, culturele verwachtingen, maar ook existentiële vragen als zin, angst, eenzaamheid en hoop. De zorgvraag wordt ook sterk beïnvloed door de zorg zelf. De manier waarop zorg wordt aangeboden – met tijd en aandacht op basis van een relatie of zuiver technisch op basis van een medische diagnose – verandert de vraag. Deze complexiteit wordt in het huidige zorgstelsel genegeerd. Het uitgangspunt is dat de zorgvraag een vaststaand gegeven is, en dus het aantal en type behandelingen ook. Alleen de prijs en efficiëntie van die behandeling staan niet vast. Daar valt de winst te halen en dat is waarop het stelsel stuurt.

Wanneer het systeem de werkelijkheid vervangt

In de praktijk werkt dit averechts, omdat de zorgvraag geen vast gegeven is. Tijd nemen voor de patiënt – iets dat vaak leidt tot minder vervolgzorg en dus niet alleen beter en menselijker, maar ook efficiënter is – wordt binnen het stelsel ontmoedigd omdat het in de systeemwereld als inefficiënt wordt beschouwd: het is duur en heeft geen effect op de zorgvraag – die staat immers vast. Ook goede eerstelijnszorg, preventie en aandacht voor de context van het leven worden op die manier structureel ondergewaardeerd. Verschillende pilots waarin een betere samenwerking tussen eerstelijnszorg en ziekenhuizen centraal stond moesten worden stopgezet omdat dit voor de zorgverleners financieel funest was. Een betere gezondheid én tegelijkertijd een kleinere zorgvraag pasten niet binnen de theoretische aannames van het stelsel. Dit resultaat werd daarom financieel niet beloond, maar juist bestraft.

Een problematisch mensbeeld

Deze perverse prikkels zijn geen uitwas van het systeem, ze zijn het systeem. Ze volgen rechtstreeks uit het mens- en maatschappijbeeld dat aan het systeem ten grondslag ligt en dat politiek breed gedeeld wordt. Dat beeld heeft verschillende aspecten. Op de eerste plaats de gedachte dat lichamelijke gezondheid iets zuiver lichamelijks is. In de tweede plaats een ontkenning van de complexe moraliteit van de mens. Ten derde het geloof in de alomvattendheid van ons weten, de gedachte dat de werkelijkheid volledig kan worden omvat door theoretische modellen, indicatoren en systemen.

Wat niet meetbaar of definieerbaar is, bestaat eenvoudigweg niet. Complexe menselijke factoren – zoals aandacht, relationele zorg, morele betekenis – verdwijnen uit beeld. Ook morele factoren krijgen geen aandacht. Mensen worden immers niet voor hun lol ziek en zorgverleners hebben het goed met de mens voor. Tekorten in de zorg kunnen dan eigenlijk alleen maar het gevolg zijn van te weinig geld, van inefficiëntie of van slechte bedrijven die er met het geld vandoor gaan. Beheersing van de kosten zit dan in meer controle en meer aansturing of in meer economische prikkels om de prijs te drukken. Het gevolg is een illusie van beheersing. Zolang de cijfers kloppen, lijkt het systeem te werken. Maar wanneer de kosten stijgen of de kwaliteit afneemt, luidt de conclusie stevast dat er nog meer controle, sturing of prikkels nodig zijn. Zo ontstaat een zichzelf versterkende bureaucratische logica, die juist de ruimte voor goede zorg verstikt.

Een realistisch mensbeeld als oplossing voor een technisch probleem

Juist een technisch dossier als de zorg heeft behoefte aan een aanvaarding van een ander, completer mensbeeld, waarin we de mens in volledigheid meenemen, niet alleen haar rationaliteit, maar ook haar complexiteit, haar ongrijpbaarheid en haar moraliteit. Niet alleen fysieke omstandigheden, maar ook sociale relaties en vertrouwensbanden zijn wezenlijk voor goede zorg én goede gezondheid. We moeten ook aanvaarden dat deze complexiteit niet in een systeem te vatten is, noch in protocollen en

Afbeelding door Round Icons op Unsplash

prestatie-indicatoren. Het professionele oordeel van de zorgverlener zal daarom in concrete situaties doorslaggevend moeten zijn: wat heeft deze patiënt, in deze omstandigheden, op dit moment nodig? Daarbij moeten we ook de andere kant niet vergeten: ook zorgverleners zijn niet perfect. Macht, geld en verantwoordelijkheid vragen om controle en tegenwicht. Dat is geen wantrouwen, maar de basis voor een functionerende maatschappij.

De kunst van het regeren

Een werkend zorgstelsel vergt dus in de eerste plaats een culturele omslag, een meer sociaal conservatieve benadering: een ander mensbeeld, oog voor complexiteit, voor menselijke tekorten en eigenaardigheden. Het vereist ook een zekere nederigheid: er zijn ook dingen die we niet volledig begrijpen of in een systeem kunnen vatten, maar die desondanks wel bestaan en waar we dus mee moeten omgaan. Wat geldt voor zorg, geldt ook voor andere beleidsterreinen. Goed regeren betekent niet dat alles beheerst kan worden, of dat we moeten doen alsof dit kan. Goed regeren betekent het erkennen van en omgaan met niet geheel begrepen complexiteit, met onzekerheden en menselijke onvolmaaktheid en daar de beste weg in zoeken. Die sociaal conservatievere benadering zou juist in de technische dossiers veel goeds kunnen brengen.

Afbeelding door Vector Elements op Unsplash

Bezuinigen op kwetsbaarheid

De harde realiteit achter de **WIA-plannen** door de bril van een ervaringsdeskundige

OPINIE

Door mijn verleden in de financiële sector en huidige arbeidsongeschiktheid, gaat mijn interesse uit naar het dossier arbeidsongeschiktheid. Regelmatig zag ik Pieter Omtzigt tijdens debatten waar hij diverse problemen en onrecht zag en benoemde op het gebied van arbeidsongeschiktheid. Tijdens een interview bij Buitenhof in 2020 gaf hij al aan dat er grote problemen waren bij WIA/arbeitsongeschiktheid/UWV. Ondertussen is de beerput bij het UWV open en lopen de eerste herstelacties.

Een ander onrecht waar hij zich al jaren voor inspent is het wegvallen van arbeidskorting bij arbeidsongeschiktheid. Er is bepaald dat de inkomensterugval bij arbeidsongeschiktheid 30% van het laatstverdiende loon mag zijn. Wat veel mensen, en zelfs beleidsmakers, niet weten is dat de netto terugval veel groter is: WIA-gerechtigden hebben geen recht meer op arbeidskorting omdat de voorwaarde van deze arbeidskorting is dat er inkomen uit arbeid moet zijn. Bij invoering wet WIA in 2006 was het wegvallen van de arbeidskorting ad. € 1.357 nog reëel en acceptabel. Men had immers ook geen arbeidskosten meer. Afgelopen jaren is de arbeidskorting flink verhoogd. Naast de jaarlijkse indexatie is deze beleidsmatig verhoogd, soms met honderden euro's in één jaar, onder de noemer ondersteuning koopkracht werkenden. Deze beleidskeuzes zijn echter structureel nadelig voor arbeidsongeschikten. Zij kunnen per definitie niet (volledig) werken en zijn daardoor uitgesloten van dit belangrijke koopkrachtinstrument. Als de arbeidskorting alleen was geïndexeerd, en niet beleidsmatig verhoogd, zou deze in 2025 circa € 1.500 zijn geweest. In werkelijkheid was deze in 2025 € 5.599. Een verschil van ruim € 4.000 wat arbeidsongeschikten dus, naast de bruto achteruitgang van 30%, jaarlijks minder te besteden hebben ten opzichte van werkenden.

De Hoge Raad heeft op 15 november 2024 geconcludeerd dat wettelijke bepalingen over de arbeidskorting in strijd zijn met het discriminatieverbod in mensenrechtenverdragen, aangezien mensen die hun uitkering rechtstreeks van het UWV ontvangen geen arbeidskorting ontvangen, terwijl een uitkering die via de

Door Miranda (X: @Miranda_AW) - Ervaringsdeskundige in de WIA die zich inzet voor aandacht m.b.t. onrecht rond arbeidsongeschiktheid.*

**De volledige naam van de schrijfster is bij de redactie bekend.*

werkgever wordt ontvangen wél daarvoor meetelt. De Hoge raad stelt dat dit leidt tot een ongelijke behandeling van uitkeringsgerechtigden. De Hoge Raad laat rechtsherstel over aan de wetgever. Het kabinet heeft besloten om de discriminatie op te heffen door het schrappen van de zogenoemde samenvoegbepaling. Werkgevers mogen dan geen arbeidskorting meer toepassen op de uitkering, alleen op het reguliere loon. Dit heeft financiële gevolgen voor mensen. Men had meerdere opties voor rechtsherstel maar koos voor de goedkoopste met zelfs een budgettaire opbrengst. Arbeidskorting toepassen over alle socialezekerheidsuitkeringen zou een idealere oplossing zijn geweest. Dit is juridisch het minst kwetsbaar maar budgettair niet haalbaar en politiek waarschijnlijk ook niet, aldus een notitie van de staatssecretaris. Daarmee wordt de ongelijke behandeling voor de toekomst aangepast, maar van herstel van eerder nadeel is geen sprake.

Al vele jaren wordt er in de Kamer gesproken dat ze iets willen doen aan de groeiende ongelijkheid tussen werkenden en uitkeringsgerechtigden. Het invoeren van een arbeidsongeschiktheidskorting, zoals er voor ouderen de ouderenkorting is, voorkomt dat ziekte niet automatisch leidt tot een structurele financiële achterstand. Een werkende met een modaal inkomen ontvangt duizenden euro's arbeidskorting per jaar. Een WIA-gerechtigde met een vergelijkbaar inkomen € 0. Er wordt verzuimd dit onrecht op te lossen.

En alsof arbeidsongeschikten nog niet genoeg financieel gestraft worden werden onlangs de coalitieplannen op het gebied van arbeidsongeschiktheid bekend. Ze willen, overigens terecht, het WIA-stelsel hervormen maar de plannen zijn gewoon keiharde bezuinigingen. De problemen bij het UWV zoals lange wachttijden, een complex systeem wat moeilijk uitvoerbaar is en de hardheden in het WIA-stelsel, los je niet op met het afschaffen van de IVA-uitkering en het verlagen van het maximumdagloon met 20%.

Het kabinet heeft het steeds over de onbetaalbaarheid van het WIA-stelsel. De uitgaven blijven maar toenemen en ze hebben het niet meer onder controle. Het is te duur en wordt onhoudbaar wordt er gezegd. WIA is een werknemersverzekering die wordt uitgevoerd door het UWV. Er wordt al jaren meer aan premies geïnd dan er aan uitkeringen wordt uitgekeerd. Het vermogen van het arbeidsongeschiktheidsfonds Aof was eind 2025 circa € 40 miljard. Het vermogen/overschot Aof loopt volgens de CPB-raming Centraal Economisch Plan 2026 zelfs op tot meer dan € 80 miljard in 2031. Ook het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkering-

en afgezet tegenover de beroepsbevolking laat geen grote toename zien. Het aantal is in de periode 2010 tot 2017 gedaald en in recente jaren weer toegenomen. Ten opzichte van de beroepsbevolking is het aantal uitkeringen vrijwel elk jaar gedaald.

De toename van het aantal uitkeringen is overigens gewoon verklaarbaar. De AOW-leeftijd is verhoogd, waardoor mensen langer gebruikmaken van een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Er zijn meer mensen aan het werk zodat ook meer mensen arbeidsongeschikt kunnen raken (dit betekent overigens ook meer premie-inkomsten). En ook de coronapandemie speelt een rol. Het is een beleidskeuze geweest om de AOW-leeftijd te verhogen sinds 2013. Besparing kosten AOW=hogere kosten WIA. Daar zien we nu de financiële gevolgen van.

Daarbij zijn de kerncijfers van het UWV ook nog vervuild door uitvoeringsproblemen bij het UWV. Door de grote achterstanden bij de claimbeoordelingen is de 60-plusmaatregel ingevoerd, wat als gevolg heeft dat er meer WIA-aanvragen werden toegekend. Verder loopt het aantal voorschotuitkeringen op en deze tellen mee als nieuwe instroom. Dus iedereen die een WIA-uitkering aanvraagt telt mee als instroom. Ongeacht of de uitkering uiteindelijk wordt toegekend of afgewezen. De voorschotten zijn daarmee een administratieve vertekening van de instroom. Op basis van bovenstaande cijfers kan men niet anders concluderen dat bezuinigingen een politieke keuze zijn.

Daarbij is het zorgelijk dat niet alle wijzigingen in de sociale zekerheid zichtbaar zijn in de koopkrachtberekeningen van het CPB. Het effect op de koopkracht is door databeperkingen onbekend. Ze weten alleen dat de verlaging van het maximum dagloon een zeer sterk negatief koopkrachteffect heeft op mensen met een relatief hoge arbeidsongeschiktheidsuitkering. Het plan is namelijk om deze met 20% te verlagen maar dit zie je niet in de berekeningen terug. Dit betekent dat in de gepresenteerde koopkrachtcijfers de impact voor WIA-gerechtigden fors wordt onderschat. Dat terwijl kabinet en coalitie Kamerleden met trots uitspreken dat het voor iedere inkomenscategorie om een (klein) plusje gaat.

Kabinet zegt dat ze de WIA-systematiek willen aanpassen en verbeteren. In het coalitieakkoord lijkt geen financiële reservering te zijn opgenomen voor een structurele hervorming van het WIA-stelsel en uitvoering door het UWV. Grote stelselwijzigingen brengen transitiekosten met zich mee. Zonder een financiële reservering rijst daarom de vraag in hoeverre er daadwerkelijk ruimte is om het stelsel te hervormen. Na jaren van signaleren, onderzoeken en rapporteren wordt het nu echt tijd voor actie.

De nieuwe coalitieplannen zijn zorgelijk en onbegrijpelijk en zorgen voor veel onrust. Plannen lijken ondoordacht en aan neveneffecten is niet gedacht. Arbeidsongeschikten zullen veelal ook last hebben van de bezuinigingen op zorg. De opstapeling van maatregelen die hen raakt, is enorm. De onduidelijkheid zorgt voor spanning en angst voor de gevolgen. Daarbij doen ook woorden ertoe. Door het kabinet worden WIA-gerechtigden weggezet als "luie hangmatten" die prikkels nodig hebben om te werken. Ze "moeten geactiveerd worden" is ook zo'n vervelende uitspraak. Zo wordt er in Den Haag over echte mensen met gezondheidsproblemen gepraat. Het is onrealistisch om te verwachten de WIA-instroom en kosten te verlagen door het verlagen van uitkeringen. WIA-instroom wordt bepaald door gezondheid, niet door

“WIA-instroom wordt bepaald door gezondheid, niet door uitkeringshoogte.”

uitkeringshoogte. En men vergeet dat, voordat iemand een WIA-uitkering aanvraagt, er al een intensief traject van twee jaar om te re-integreren aan vooraf is gegaan. Ze doen er veelal alles aan om weer of meer te kunnen werken.

Naar aanleiding van de toeslagenaffaire heeft er een parlementaire enquête plaatsgevonden die onderzocht hoe de overheid fraude bestrijdt. Bij deze enquête is de gehele dienstverlening, handhaving en fraudebestrijding onderzocht bij overheidsdiensten. Een van de hoofdconclusies in het rapport “Blind voor mens en recht” was: “Politiek heeft financiële keuzes gemaakt zonder oog voor de gevolgen voor mensen. Het zou onvergeeflijk zijn als hier geen lering uit wordt getrokken. De patronen die dit veroorzaakt hebben, zijn nog steeds aanwezig. Het kan weer gebeuren.” Daarbij staat in het rapport dat financiële kaders bepalend waren bij beleidskeuzes. De coalitieplannen op het gebied van sociale zekerheid en ook het rechtsherstel arbeidskorting arbeidsongeschikten lijken opnieuw gedreven door bezuinigingen in plaats van menselijkheid. Hebben ze dan helemaal niets geleerd?

“Op basis van deze cijfers kan men niet anders concluderen dan dat bezuinigingen een politieke keuze zijn.”

Goed bestuur, maar voor wie?

OPINIE

Door Jeroen Zandberg - redacteur Wetenschappelijk Bureau NSC

De opkomst en neergang van Nieuw Sociaal Contract levert een merkwaardige tegenstelling op. In 2023 wist een nieuwe partij in korte tijd twintig zetels te behalen. Twee jaar later was vrijwel al die steun verdwenen. Daar kan je natuurlijk allerlei verklaringen voor geven: de kabinetsdeelname, interne conflicten, gebrekkige organisatie en een weinig overtuigende verkiezingscampagne speelden allemaal een rol. Maar daarmee wordt de belangrijkste vraag niet beantwoordt: waarom herkenden zoveel mensen zich in 2023 wél in NSC en later niet meer?

De belofte van 2023

Het antwoord begint bij de politieke betekenis van Pieter Omtzigt's optreden in de jaren daarvoor. De toeslagenaffaire liet zien wat er kan gebeuren wanneer een individuele burger tegenover een machtig en gesloten systeem komt te staan. Omtzigt maakte zichtbaar dat een volksvertegenwoordiger zo'n systeem ter verantwoording kon roepen. Daarmee vertegenwoordigde hij iets groters dan alleen de slachtoffers van de toeslagenaffaire.

Veel kiezers herkenden daarin hun eigen gevoel van machteloosheid. Zij beschikken niet over lobbyisten, zitten niet aan overlegtafels en bewegen zich niet in de bestuurlijke, politieke en maatschappelijke netwerken waar invloed wordt uitgeoefend. Zij wonen bijvoorbeeld in de regio, zijn afhankelijk van publieke voorzieningen, hebben een klein bedrijf of lopen vast bij een overheidsinstantie. Deze mensen zagen in NSC een mogelijkheid om hun belangen opnieuw te laten doordringen tot het politieke debat. Ze hadden weer de hoop om gehoord te worden. Dat was naar mijn mening de werkelijke belofte van NSC.

Juist daarom is het problematisch dat de partij na 2023 steeds meer onderdeel werd van de wereld die zij wilde veranderen. De interne organisatie kende problemen, de samenwerking tussen partij, fractie en bewindspersonen verliep moeizaam en tijdens de verkiezingscampagne was het niet duidelijk waarom iemand nog op NSC moest stemmen. Tegelijkertijd werd binnen de partij gezocht naar de eigen ideologische identiteit.

Misschien werd daarbij de verkeerde vraag gesteld. De verkiezingsuitslag van 2023 had immers al duidelijk gemaakt wie NSC vertegenwoordigde.

Goed bestuur voor wie?

Dat brengt mij bij een van de centrale begrippen van NSC: goed bestuur. Het klinkt vanzelfsprekend positief, maar dat is het niet. Want wat is goed bestuur en, belangrijker nog, vanuit wiens perspectief beoordelen we dat?

Een regeling kan voor een ministerie logisch en efficiënt zijn en voor een burger volkomen onbegrijpelijk. Een overheidsorganisatie kan volgens alle procedures correct functioneren, terwijl iemand tussen verschillende instanties vermalen wordt. Een inspraakprocedure kan bestuurlijk uitstekend georganiseerd zijn, terwijl degenen met de meeste tijd, kennis en organisatiekracht uiteindelijk het grootste gehoor vinden en de uiteindelijke keuze bepalen. Goed bestuur moet daarom niet in de eerste plaats worden bekeken vanuit de bestuurskamer, maar vanaf de andere kant van het loket.

De keuze voor NSC

Daar ligt de politieke toekomst voor NSC. De partij kan weliswaar proberen een keurige bestuurspartij te worden die binnen het bestaande politieke landschap een nieuwe positie zoekt. Maar het alternatief is veel interessanter: opnieuw kiezen voor mensen die wel de gevolgen van politieke besluiten ondervinden, maar nauwelijks betrokken zijn bij de totstandkoming daarvan.

Dat betekent niet dat NSC een anti-overheidspartij moet worden. Integendeel. Juist wie gelooft in publieke instituties moet willen dat die instituties ook functioneren voor mensen zonder machtige netwerken, professionele belangenorganisaties of directe toegang tot Den Haag.

NSC hoeft daarvoor niet opnieuw uitgevonden te worden. De kern lag was er al in de doorbraak van 2023: democratische macht terugbrengen naar mensen die wel door besluiten worden geraakt, maar niet vanzelfsprekend aan tafel zitten wanneer die besluiten worden genomen.

De belangrijkste vraag voor NSC is daarom niet of de partij links, rechts of ergens in het midden moet staan. De wezenlijke keuze is vanuit welke kant zij naar politiek en bestuur wil kijken. Goed bestuur begint niet in de bestuurskamer. Het begint bij de vraag hoe die bestuurskamer eruitziet door de ogen van iemand die er nooit wordt uitgenodigd.

RAPPORTAGE

Digitale soevereiniteit en regionale talen: nieuwe kansen voor de Benelux

Op vrijdag 22 mei 2026 hield WB-NSC-onderzoeker Jeroen Zandberg een presentatie in het Benelux secretariaat te Brussel over de lopende projecten van het Wetenschappelijk Bureau NSC naar kunstmatige intelligentie, regionale talen en openbaar bestuur.

In zijn presentatie belichtte hij de recente onderzoeksprojecten naar het gebruik van de officieel erkende nationale minderheidstalen, het Fries, Limburgs en Stellingwerfs (Nedersaksisch), in het lokale en regionale openbaar bestuur. Uit deze onderzoeken komt naar voren dat de praktijk van meertaligheid een samenspel is van specifieke juridische status, de technologische ontwikkeling van de taal, de organisatie van de overheid en de prioriteiten van beleidsmakers.

De mogelijkheden van kunstmatige intelligentie (AI) spelen ook een steeds grotere rol bij de implementatie van meertalig openbaar bestuur. In zijn presentatie bij de conferentie zoomde hij in op de mogelijkheden die samenwerking in Benelux-verband zou kunnen bieden voor Nederland en voor de regionale minderheidstalen. Een focus lag daarbij op de rol die kunstmatige intelligentie zou kunnen spelen. De landen die de Benelux vormen, België, Nederland en Luxemburg, delen talen, instituties en cultuur. Ze delen ook uitdagingen. Het zijn namelijk alledrie relatief kleine internationale spelers. Samenwerking in Benelux-verband zou enkele uitdagingen kunnen oplossen. Zo kan het bundelen van taaldata uit de publieke sector de AI-prestaties voor zowel nationale als regionale talen aanzienlijk verbeteren.

Daarnaast kan de ontwikkeling van gedeelde standaarden voor terminologie en vertaalkwaliteit (drie-)dubbel werk verminderen en de betrouwbaarheid van meertalige dienstverlening verhogen. Vervolgens zouden gezamenlijke investeringen in op publieke waarde gerichte taalmodellen, voortbouwend op initiatieven zoals GPT-NL (het Nederlandse LLM voor overheidsdiensten), de digitale soevereiniteit kunnen versterken en tegelijkertijd schaalvoordelen geven.

De presentatie maakte deel uit van een workshop georganiseerd door het *Leuven Centre for Global Governance Studies*. Zij zijn dit jaar een onderzoeksprogramma gestart met de titel Benelux RISE, waarin een groot aantal universiteiten en onderzoeksinstituten, waaronder het WB-NSC, samenwerken aan maatschappelijke uitdagingen, waarbij de Benelux als internationale organisatie een meerwaarde zou kunnen zijn bij het vinden van oplossingen. De presentatie zal in een verder uitgewerkte essayvorm deel worden van een binnenkort uit te geven publicatie.

Wat de vorst niet begeert

Nu de sterke man terugkeert en de rechtsstaat wereldwijd onder druk staat

Door Eric Masseus - functionaris gegevensbescherming en lid van de commissie ethiek van Tergooi MC, en actief NSC-lid. Hij schrijft op persoonlijke titel.

OPINIE

Lees deze tekst als balling. Wie vandaag zonder zetels in Kamer en gemeenteraad zit, deelt het lot van Dante Alighieri – uit Florence verdreven, maar niet tot zwijgen gebracht. Hij maakte van de ballingschap een werkplaats: eerst denken, dan doen. Zo kan ook wie buiten de macht staat plannen smeden die Nederland werkelijk democratisch houden – niet met de sterke man, maar met de gespreide macht. Een wijsgerige spiegel bij Veerkracht 2027.

Er is een regel van Dante die de eeuwen doet wegvallen. In de hemel van Mars in de Paradiso laat hij zijn betovergrootvader voorspellen wat de ballingschap hem leren zal: gij zult ervaren hoe bitter andermans brood smaakt, en een hoe zware gang het is trappen van anderen af te dalen en te bestijgen. Het is de stem van een man die het hoogste bestuur van zijn stad van binnenuit had gekend en er vervolgens, bij verstek en op straffe van de brandstapel, uit was verdreven. Wie haar hoort, hoort niet de klacht van een dichter alleen, maar het getuigenis van iemand die de politiek in haar diepste ontaarding heeft gezien: niet als botsing van overtuigingen, maar als verscheuring van een gemeenschap door haar eigen partijen. Dat is geen middeleeuws probleem. Het is het onze.

De factie en de begeerteloze vorst

Florence sleet zichzelf, eerst Welfen tegen Ghibellijnen, daarna de overwinnaars onderling in Witten en Zwarten. Als prior trachtte Dante boven de partijen te staan en verbande hij kopstukken van beide kampen. Het heeft hem niet gered: toen in 1302 de tegenpartij met pauselijke rugdekking de macht greep, werd hij veroordeeld wegens baratteria, ambts corruptie – een vals vonnis, uitgesproken door een regime dat zelf de vrucht was van een staatsgreep. Het tot wapen gemaakte recht is geen uitvinding van onze eeuw. Uit die wond schreef Dante de Monarchia – niet als strijdschrift voor een levende keizer, maar ná de dood van Hendrik VII: het verlangen overleefde zijn voorwerp.

De diagnose is van een verbluffende helderheid. Het kwaad dat de stad verteert heeft één wortel, en die heet cupiditas, hebzucht. Gerechtigheid, betoogt Dante, is het sterkst waar haar tegendeel het zwakst is; en haar tegendeel is de begeerte, die de wil besmet omdat zij om zichzelf draait, terwijl gerechtigheid naar haar aard op de ander is gericht. Hoe meer iemand te begeren heeft, des te onzuiverder zijn recht. En daarop zet hij de stap die alles draagt: alleen de wereldvorst heeft niets meer te begeren, want zijn gebied wordt enkel door de oceaan begrensd; plaats daarom de macht bij hem die, alles bezittend, niets meer kan willen. Het is een schitterende redenering. Het is ook een gevaarlijke.

De populistische verleiding

Want let op de vorm van de redenering, niet enkel op haar inhoud. Dante stelt precies de juiste vraag – hoe richten wij de macht zó in dat niet de private begeerte maar het algemeen welzijn haar regeert? – en geeft er het verkeerde antwoord op. Zijn begeerteloze die boven ons troont is precies wat een gezonde democratie niet mag willen. Het verlangen naar de onpartijdige redder boven de partijen is de populistische verzoeking in haar zuiverste gedaante: de gedachte dat één wil, één stem, één gestalte de tweedracht van bovenaf kan opheffen. Het is de verzoeking waartegen ook paus Franciscus heeft gewaarschuwd, toen hij de demagogie ontmaskerde die zich voordoeft als de zuivere, ongedeelde stem van het volk.

De gedaante die zij vandaag aanneemt, is bekend. Een politiek die, door links en rechts populisme aangejaagd, permanent in de actiestand schiet: er gebeurt iets, en er moet onmiddellijk een oordeel komen, een maatregel, een tweet. Tegenover die reflex staat de tragere deugd – eerst begrijpen, dan oordelen; eerst visie, dan macht. Dante zou haar herkennen. Nieuw Sociaal Contract heeft haar tot uitgangspunt gemaakt: de luisterende, denkende, analyserende beweging, die haar standpunten ontleent aan visie en niet aan reflexen.

En de hebzucht heeft, naast de redder, een tweede gestalte: de oligarchie. Zij is, structureel gezien, niets dan geïnstitutionaliseerde cupiditas – geconcentreerde rijkdom die almaar méér zoekt, en die zich in het digitale tijdperk verplaatst naar data, algoritmen en infrastructuur. Het antwoord daarop is geen tegenconcentratie, maar spreiding: een brede spreiding van eigendom die de vrijheid beschermt tegen de machten die haar uithollen.

Geen redder, maar gespreide macht

Wat is dan het antwoord op het probleem dat Dante zo scherp stelde? Geen redder, maar een weefsel. Niet de éne boven het strijdperk, maar de regels en organen die het strijdperk omgrenzen: de onafhankelijke rechtspraak, de binding en spre-

ding van bevoegdheden, het maatschappelijk middenveld dat de persoon draagt, een ambtelijk apparaat met een eigen ethos dat zich niet laat inlijven. Dit is de gespreide macht en verantwoordelijkheid uit de eigen grondslagen – in de sociale traditie subsidiariteit geheten: houd de verantwoordelijkheid zo dicht mogelijk bij de persoon, en laat geen enkele macht, van bovenaf noch als ongemedieerde volkswil van onderop, de tussenliggende organen opslokken.

Dat weefsel is geen waardenneutraal leidingwerk. Het rust op een mensbeeld: de overtuiging dat de persoon een onvervreemd bare waardigheid bezit – een tijdloze natuurwet, zou men kunnen zeggen – en daarom nooit louter middel is, altijd doel in zichzelf. Een democratie die enkel procedure wil zijn, een mechaniek om belangen te tellen, staat juist daarom weerloos: zij bezit niets waarmee zij de begeerte kan weerstaan die haar van binnenuit uitholt. Het is precies wat paus Johannes Paulus II bedoelde toen hij de democratie prees én waarschuwde dat een democratie zonder waarden vroeg of laat omslaat in openlijk of verkapt totalitarisme. Die traditie is, al wordt zij zelden zo genoemd, de genealogie achter de seculier verwoorde beginselen van NSC. Zelfs Dante wist het al: ook zijn gescheiden machten blijven geordend op het menselijke goed.

Het systeem en de persoon

Er is nog een reden waarom Dante onze tijdgenoot is. Hij werd niet door een tiran geveld maar door een procedure: een rechtsgang die de partij tot instrument had gemaakt, een oordeel uitbesteed aan een apparaat. Die ontarding heeft vandaag een onpersoonlijke, gesecculariseerde gedaante. Toen algoritmen duizenden burgers tot fraudeur verklaarden zonder menselijke toetsing, en de ombudsman dat "systeemgeweld" noemde, herhaalde zich wat Dante is overkomen: de persoon teruggebracht tot een geval, het recht losgemaakt van wie erover zou moeten waken. Daartegen staat de eenvoudige, radicale overtuiging dat de persoon vóór het systeem gaat – en dat techniek, kunstmatige intelligentie in het bijzonder, de mens dient en niet andersom, met waardigheid, vrijheid, democratische participatie, subsidiariteit en het algemeen welzijn als maat. Zo verstaan is kunstmatige intelligentie geen bedreiging op zichzelf, maar een kans – mits juist toegepast. Het is geen toeval dat NSC zijn buitenparlementaire speerpunt precies dáár heeft gelegd: bij het bewaken van de democratische rechtsstaat.

De weigering

En toch is dit nog niet het diepste. Want instituties zijn dood papier zolang er geen mensen zijn die hen overeind houden. Dante heeft dat geweten. Hem werd amnestie aangeboden, maar tegen een vernederende prijs: schuld belijden die hij niet droeg, een schandritueel ondergaan. Hij weigerde.

Bestond er geen weg terug die zijn eer onverlet liet, dan zou hij nooit terugkeren – kon hij niet overal de zon en de sterren aanschouwen? Daarin spreekt de integriteit van de persoon tegen de corruptie van de stad: het geweten dat zich niet laat plooiën naar de macht, al kost het de thuiskomst zelf.

Het is dezelfde gestalte die wij in Titus Brandsma herkennen – de Nijmeegse hoogleraar en geestelijk adviseur van de katholieke pers, die de dagbladen namens de bisschoppen opriep de nazi-propaganda te weigeren, en dat verzet met zijn dood in Dachau bekocht. In zulk verzet wordt waardigheid geen leerstuk maar vlees: de persoon die door geen regime tot louter middel kan worden teruggebracht. Tegenover de gedachteloosheid waarmee, met Hannah Arendt, ganse stelsels hun onrecht voltrekken zonder dat iemand het nog wil, staat de wakkere, weigerende mens. Dat is wellicht Dantes diepste les: instituties beschermen ons tegen de macht, maar zij leven slechts zolang er personen zijn die, desnoods in ballingschap, weigeren te buigen.

Veerkracht

Zo keren wij terug bij de vorst die niets begeert. Hij is geen fundament voor onze vrijheid; hij is haar verleiding. De factie verwoest werkelijk, en de hebzucht is werkelijk de wortel – daarin had de balling van Florence gelijk. Maar de genezing ligt niet bij hem die, alles bezittend, niets meer wil. Zij ligt in het spreiden en binden van de macht, in een orde die de waardigheid van de persoon en de gespreide verantwoordelijkheid eerbiedigt, en – dat is het beslissende – in de handen die haar telkens opnieuw opbouwen.

Hier krijgt de ballingschap haar eigenlijke betekenis. Zij heeft Dante niet tot zwijgen gebracht; zij heeft hem zijn grootste werk doen schrijven. Uit zijn stad verdreven, dichtte hij de Comedie – het machtigste gedicht van de christelijke Middeleeuwen is een vrucht van ballingschap. Haar Hel eindigt niet in de hel, maar met de klim naar buiten: *e quindi uscimmo a riveder le stelle* – en toen traden wij naar buiten om de sterren weer te zien. Alle drie de delen eindigen met datzelfde laatste woord: de sterren. En zijn betovergrootvader voorzegt hem nog iets: dat het hem tot eer zal strekken zich "tot een partij op zichzelf" te hebben gemaakt. Niet de man die met de factie meeloopt, maar de mens die op het beginsel blijft staan wanneer links noch rechts hem nog dekt – dat is geen nederlaag; dat is veerkracht. De ballingschap werd zijn werkplaats.

Daarin ligt de les voor wie buiten de muren staat. Wie uit de macht is gevallen, is niet uit de roeping gevallen: de tijd buiten het parlement is geen wachtkamer maar een werkplaats. Daar wordt, vrij van reflex en haast, eerst gedacht en dan gedaan – in themagroepen en symposia, in co-creatie met de leden, worden de voorstellen gesmeed waarmee de beweging wil terugkeren. En dit werk doet niemand alleen: de gerechte stad wordt niet herbouwd door de éne boven de partijen, maar door de velen die, als een roeiploeg in dezelfde slag, weigeren te stoppen met bouwen. Volhouden is dan geen koppigheid maar trouw – aan de overtuiging dat de noodzaak niet met de uitslag verdwijnt, dat een gemeenschap die denkt voordat zij spreekt juist nu nodig is, en dat de persoon vóór het systeem gaat. De balling die zijn eer bewaart, legt zo de stenen gereed voor de dag van de terugkeer.

Niet wat de vorst niet begeert draagt onze vrijheid. Maar wat de balling niet prijsgeeft – en blijft opbouwen – dát.

Verborgen kerken, open geloof

INTERVIEW

Vijf eeuwen doopsgezinden tussen radicale navolging, burgerlijke invloed en maatschappelijke betrokkenheid

Door Jeroen Zandberg

Vanaf de drukke Wirdumerdijk in Leeuwarden is de doopsgezinde kerk gemakkelijk te missen. De gevel ligt teruggetrokken van de rooilijn, achter een hek en een voorplein. Wie naar binnen wil, verlaat de winkelstraat en loopt als het ware door een poort naar een andere wereld. Het is een erfenis van een tijd waarin doopsgezinden wel werden gedoopt, maar hun gebedshuizen niet zichtbaar aan de openbare weg mochten staan. De verborgen ligging spreekt nog altijd van uitsluiting. Tegelijk heeft de toegang iets voornaams: een lange aanloop naar een monumentale kerkzaal.

Die dubbelheid – bescheiden en zelfbewust, open en besloten – loopt als een rode draad door de geschiedenis van de doopsgezinden. Ooit vormden zij een vervolgte, radicale beweging. Later maakten doopsgezinde families naam in handel, wetenschap, cultuur en politiek. Nu presenteren hun gemeenten zich als vrije, gastvrije gemeenschappen, waar geloof vooral zichtbaar moet worden in daden. Maar wat is in het sterk geseculariseerde Nederland nog het christelijke gehalte van die traditie? Helpt de kerk mensen ook om te geloven, of vooral om als mens en burger hun plaats in de samenleving te vinden?

De doopsgezinde kerk ('Vermaning') in een winkelstraat in het centrum van Leeuwarden voor aanvang van de zondagsdienst

Boven en onder: Grote belangstelling bij de opening van het Menno Hus in Witmarsum op 25 mei 2026

Een Nederlandse hervormer met wereldwijde volgelingen

De oorsprong ligt in de zestiende eeuw. In januari 1525 lieten hervormers in Zürich zich als volwassenen dopen. Daarmee verwierpen zij de kinderdoop en stelden zij dat geloof een bewuste, persoonlijke keuze moest zijn. De beweging werd vervolgd door zowel katholieke als protestantse machthebbers. In de Nederlanden groeide de voormalige priester Menno Simons uit Witmarsum uit tot haar belangrijkste leider. Na het geweld van radicale wederdopers koos hij nadrukkelijk voor een vreedzame weg. Zijn naam leeft internationaal voort in de aanduiding mennonieten.

Vijf eeuwen na het begin van de doperse beweging kwamen gelovigen in 2025 in Zürich bijeen. In mei 2026 volgde in Amersfoort de Europese conferentie CMERK. Ongeveer zeshonderd mennonieten, dopers en verwante gelovigen uit Europese landen waren aanwezig. Het thema, 'Bewegen in geloof, dansen in de stroom', verwoordde de spanning tussen traditie en verandering.

Die internationale belangstelling was ook zichtbaar bij de opening van het Menno Simons Huis in Witmarsum. De grote zaal bleek te klein. Ook de tweede zaal en de gangen liepen vol; veel bezoekers moesten de plechtigheid vanuit de tuin volgen. De plek wil geen museum zijn waarin de geschiedenis "achter glas ligt", zei commissaris van de Koning Arno Brok. Zij moet een huis worden voor ontmoeting, bezinning en gesprek. Buiten staat de open reconstructie van de eerste doperse kerk als een geraamte in het landschap: minimalistisch, onvoltooid ogend en doorzichtig. Alsof iedere generatie de gemeenschap opnieuw moet opbouwen.

Bij de opening werd een bekende doopsgezinde spreuk aangehaald: "Dopen wat mondig is, spreken dat bondig is, vrij in het christelijk geloof; daden gaan woorden te boven." Daarin ligt bijna het gehele zelfbeeld besloten: persoonlijk gekozen geloof, afkeer van dwingende leerstellingen, soberheid en praktische verantwoordelijkheid.

Een stalen geraamte gemodelleerd naar het oorspronkelijke kerkgebouw in Witmarsum

Foto: Doopsgezinde Kerk Haarlem

Geen kerkelijk gezag van bovenaf

De vrijheid is ook organisatorisch zichtbaar. Doopsgezinde gemeenten zijn autonoom. De Algemene Doopsgezinde Sociëteit, opgericht in 1811, ondersteunt hen onder meer met administratie, jeugdwerk en de band met het seminarium, maar kan plaatselijke gemeenten weinig voorschrijven. De ledenvergadering is het hoogste orgaan; de predikant adviseert, maar regeert niet.

Ook het toetreden is persoonlijk. Er bestaat geen vaste geloofsbelijdenis die iedereen moet onderschrijven. Belangstellenden volgen een oriëntatiekring en spreken over God, Jezus, de Heilige Geest, de gemeente en hun eigen geloof. Daarna schrijven zij hun eigen belijdenis en kunnen zij zich op grond daarvan laten dopen. “Het is allemaal heel vrij: wat je zelf gelooft en hoe je daarmee omgaat,” zegt dominee Ietsje de Boer, predikant in Leeuwarden.

Die ruimte maakt de doopsgezinden onmiskenbaar vrijzinnig. Zij ontleen hun identiteit minder aan dogma's dan aan een gedeelde geschiedenis, familiebanden en waarden als redelijkheid, verdraagzaamheid en eigen verantwoordelijkheid. Dominee Alex Noord uit Haarlem, ruim dertig jaar predikant en voormalig rector van het Doopsgezind Seminarie, noemt geloof echter nadrukkelijk onderdeel van het dagelijkse leven. Juist daarin verschilt de traditie volgens hem van gemeenschappen die het heil vooral buiten de wereld zoeken.

Haarlem: geloof en gegoede burgerij

In Haarlem is goed te zien hoe een vervolgde minderheid zich maatschappelijk wist te emanciperen. De Grote Vermaning (het kerkgebouw) uit 1683 ligt nog altijd verscholen achter de bebouwing van de binnenstad. Wie er eenmaal binnenstapt, treft echter geen kale schuur maar een fraaie, beheerste ruimte. Het gebouw ademt welstand zonder overdaad. Aangrenzende stijlkamers, een bibliotheek, een fotogalerie, een winkel en lunchroom maken het complex tot wat dominee Noord “een kerkelijk bedrijf” noemt, dat zeven dagen per week in verbinding staat met de stad.

Dominee Noord spreekt openlijk over de Haarlemse en Amsterdamse elite, “de gegoede burgerij”. Doopsgezinden waren numeriek klein, maar hun invloed was groot. Bekende ondernemingen als Verkade, Albert Heijn, Ten Cate en Bruynzeel hebben doopsgezinde wortels. Plichtsbesef, soberheid, onderlinge familieconnecties en investeren in kennis droegen bij aan dat succes. De uitsluiting van openbare ambten dreef leden bovendien naar handel en vrije beroepen. Wat als religieuze achterstelling begon, werd in Holland mede een voedingsbodem voor maatschappelijke macht.

Daar ligt ook een ongemakkelijke vraag. Een gemeenschap kan formeel ontstaan voor iedereen en toch cultureel besloten blijven. Oude familienamen, gedeeld erfgoed, academische vorming en zakelijke netwerken bieden vertrouwen, maar kunnen voor buitenstaanders ook een drempel vormen

Dominee Noord vertelt enthousiast over lezingen voor Rotaryclubs en spreekt met waardering over liberale waarden als burgerschap, redelijkheid, ontplooiing en de scheiding van kerk en staat. Dat past bij het moderne doopsgezinde zelfbeeld, maar het schuurt ook met de radicale oorsprong van een beweging die ooit afstand hield van wereldse macht.

Dominee Alex Noord
Foto: Doopsgezinde Kerk Haarlem

Toch is de Haarlemse maatschappelijke inzet niet alleen op de eigen kring gericht. In het gebouwencomplex is De Wereld van Jansje gevestigd, een cadeauwinkel en lunchroom die wordt gerund door mensen met een beperking. Noord noemt dit “daadwerkelijk christelijk doen”: zorgen dat mensen die elders moeilijk meekomen een volwaardige plaats krijgen. De doopsgezinde gemeente organiseert daarnaast maatschappelijk werk, ouderenpastoraat, activiteiten voor vluchtelingen en statushouders, cultuur en momenten van stilte. De historische welvaart levert zo ook middelen op om de stad te dienen.

Leeuwarden: ruimte voor wie kwetsbaar is

In Leeuwarden klinkt een ander accent. De gemeente telt nog ongeveer 250 tot 300 leden, tegenover meer dan duizend in de jaren veertig en vijftig. De secularisering en vergrijzing zijn er tastbaar. Dominee Ietsje De Boer is sinds het emeritaat van haar collega als enige predikant verantwoordelijk voor de gemeente. Naast de zondagse diensten begeleidt zij zieken en stervenden, organiseert zij gespreksgroepen en werkt zij met uiteenlopende partners in de stad.

Maandelijks is er met het Straatpastoraat een viering met soep en brood. De gemeente werkt samen met het COC en biedt nadrukkelijk ruimte aan lhbt'ers en aan mensen met ernstige psychische problemen. "Alles mag er zijn," zegt De Boer. "Ook zij hebben hier ruimte. De vrijheid van geloof én de saamhorigheid van de mensen vind ik het allerbelangrijkste."

De kerk zoekt bovendien naar vormen die mensen bereiken voor wie een reguliere dienst niet vanzelfsprekend is. De Kliederkerk verbindt Bijbelverhalen met spel en een gezamenlijke maaltijd voor kinderen, ouders en grootouders. Taizévieringen, met zang, stilte en kaarslicht maar zonder preek, trekken doorgaans vijftig tot zeventig bezoekers en relatief veel jongeren.

Oergong

Het opvallendste initiatief is echter Oergong, een centrum voor bezieling en bezinning in het kerkgebouw. De Friese naam betekent overgang. Tijdens bijeenkomsten staan stilte, rituelen, natuur en persoonlijke verdieping centraal.

Een deel van het, snel groeiende, publiek heeft weinig met de zondagse kerkdienst, maar komt wel op vrijdag naar Oergong. Daarmee bereikt de kerk een jongere groep die behoefte heeft aan zingeving, maar terugschrikt voor het woord 'kerk'.

Oergong roept tegelijkertijd de vraag op waar open christendom eindigt en algemene spiritualiteit begint. Sommige vormen doen eerder voorchristelijk of 'zenachtig' aan dan kerkelijk. Maar misschien legt juist deze praktijk bloot wat vrijzinnig geloof wil zijn: geen dichtgetimmerd stelsel, maar een ruimte waarin mensen zoeken. Het risico is dat Jezus en de Bijbel slechts één inspiratiebron van vele worden. De kans is dat mensen die anders nooit een kerk binnengaan opnieuw leren stilstaan bij vragen die groter zijn dan het dagelijks bestaan.

Boven: Zondagsdienst Doopsgezinde Kerk Leeuwarden

Links: Dominee Ietsje de Boer (foto: Doopsgezinde Kerk Leeuwarden)

Onder: Oergong (foto: Doopsgezinde Kerk Leeuwarden)

Openheid als opdracht én uitdaging

De geschiedenis van de doopsgezinden vertelt daarmee ook iets over Nederland. Zij laat zien dat tolerantie lange tijd geen gelijkheid betekende. Schuilkerken boden bescherming, maar herinneren eraan dat religieuze minderheden uit het zicht werden gehouden. Na de Bataafse gelijkstelling kregen doopsgezinden ruimte om hun talenten en netwerken ten volle te benutten. Hun ondernemerschap, onderwijs, armenzorg en vredesgetuigenis kwamen niet alleen de eigen gemeenschap ten goede, maar droegen ook bij aan de ontwikkeling van de Nederlandse burgermaatschappij.

Dezelfde geschiedenis waarschuwt echter voor zelfgenoegzaamheid. Een minderheid die succesvol emancipeert, kan zelf een gesloten milieu worden. Openheid blijkt niet alleen uit de afwezigheid van dogma's of uit een deur die letterlijk openstaat, maar uit de vraag wie zich binnen werkelijk thuis voelt.

Wat is dan het christelijke gehalte van de doopsgezinden? Het antwoord is niet dat geloof verdwenen is. God, Jezus, doop, Bijbel en gemeente blijven onderwerp van gesprek, en toetreding vraagt om een persoonlijke belijdenis. Maar het christendom wordt hier zelden als sluitend leerstelsel gepresenteerd. Het verschijnt eerder als levenshouding: vrede zoeken, de menselijke waardigheid verdedigen, sober leven, verantwoordelijkheid nemen en plaats maken voor de ander.

Dat is tegelijk de kracht en de kwetsbaarheid van deze kerk. Wanneer daden woorden te boven gaan, kan geloof maatschappelijk geloofwaardig worden. Wanneer de woorden helemaal verdwijnen, wordt onduidelijk waarom juist een kerk die daden verricht. De toekomst van de doopsgezinden hangt daarom niet alleen af van hun vermogen nieuwe bezoekers te trekken, maar ook van hun vermogen om te vertellen uit welke bron zij putten. Een vraagstuk dat ook geldt voor de Nederlandse maatschappij.

Een zeker en waardig bestaan

De sociale leer als antwoord op de sociale kwesties van toen en nu

Door Jos van Ginneken

OPINIE

Wanneer over sociaal-conservatisme wordt gesproken, denken sommigen nog altijd aan een nostalgisch verlangen naar een verleden dat niet meer bestaat. Aan de jaren vijftig, aan betutteling, aan een samenleving waarin iedereen zijn plaats kende en zich daarnaar diende te schikken. Die voorstelling van zaken mist echter de kern van wat sociaal-conservatisme werkelijk beoogt. Sociaal-conservatisme gaat niet over het terugdraaien van de geschiedenis. Het gaat over de vraag hoe wij in een moderne samenleving de voorwaarden kunnen scheppen voor menselijke waardigheid, vrijheid en verantwoordelijkheid. Het gaat over de overtuiging dat een democratische rechtsstaat alleen duurzaam kan functioneren wanneer burgers economisch zelfstandig zijn, wanneer gezinnen kunnen bouwen aan een zekere toekomst en wanneer arbeid daadwerkelijk wordt beloond met bestaanszekerheid.

Dat betekent in de eerste plaats dat mensen van hun inkomen moeten kunnen leven. Dat zij een woning moeten kunnen betalen, een gezin moeten kunnen onderhouden, iets opzij moeten kunnen zetten voor moeilijke tijden en vermogen moeten kunnen opbouwen voor de toekomst. Het betekent ook dat de overheid zich moet richten op haar kerntaken: het beschermen van bestaanszekerheid, het waarborgen van betaalbare basisvoorzieningen en het investeren in onderwijs, zorg en veiligheid. Tegelijkertijd betekent het dat de overheid terughoudend moet zijn waar mensen en gemeenschappen zelf verantwoordelijkheid kunnen dragen. Niet de staat, maar gezinnen, verenigingen, kerken, vakbonden, bedrijven en lokale gemeenschappen vormen de natuurlijke verbanden waarin mensen hun leven vormgeven. De taak van de overheid is niet om deze verbanden te vervangen, maar om ervoor te zorgen dat zij kunnen floreren.

De nieuwe sociale kwestie

Die opdracht is vandaag urgenter dan in lange tijd het geval is geweest. De afgelopen decennia is een steeds groter deel van de economische macht geconcentreerd geraakt bij een relatief kleine groep bedrijven, investeerders en internationale organisaties. Terwijl technologische vooruitgang enorme welvaart heeft voortgebracht, ervaren veel werkenden dat zij steeds minder invloed hebben op de omstandigheden waaronder zij werken en leven.

Flexibele contracten nemen toe. Burn-outklachten stijgen. Kunstmatige intelligentie maakt het mogelijk om in hoog tempo werkprocessen te automatiseren. De afstand tussen bestuurders en werknemers groeit. Tegelijkertijd wordt van burgers verwacht dat zij steeds meer individuele risico's dragen op het gebied van wonen, zorg, arbeidsongeschiktheid en pensioen. Daardoor ontstaat een fundamentele vraag: hoe voorkomen we dat mensen speelbal worden van economische krachten waarop zij nauwelijks invloed hebben? Die vraag is niet nieuw. Zij werd ruim een eeuw geleden eveneens gesteld.

De lessen van Rerum Novarum

In 1891 publiceerde paus Leo XIII de encycliek Rerum Novarum – letterlijk: "Over de nieuwe dingen". De industriële revolutie had Europa ingrijpend veranderd. Grote groepen arbeiders leefden in armoede terwijl een relatief kleine groep industriële enorme rijkdom vergaarde. Traditionele gemeenschappen werden ontwricht en de staat hield zich grotendeels afzijdig.

Op die ontwikkeling kwamen twee dominante reacties. Aan de ene kant stonden degenen die meenden dat de markt zichzelf zou corrigeren. Arbeiders moesten harder werken, ondernemender zijn en meer verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen lot. De overheid diende zich zo min mogelijk met de economie te bemoeien. Aan de andere kant stonden de socialisten die de economische orde fundamenteel wilden omverwerpen. Volgens hen moest de staat eigenaar worden van productiemiddelen en de economie centraal gaan organiseren.

Leo XIII verwierp beide benaderingen. Hij zag dat ongeremd kapitalisme leidde tot uitbuiting, machtsconcentratie en menselijke vervreemding. Tegelijkertijd zag hij dat socialisme uiteindelijk de vrijheid van burgers ondermijnde doordat eigendom, initiatief en maatschappelijke verbanden werden onderworpen aan de staat. Daarom zocht hij een derde weg. De kern van die derde weg was een eenvoudige maar krachtige gedachte: arbeid en kapitaal zijn geen natuurlijke vijanden. Zij

hebben elkaar nodig. De taak van politiek en samenleving is daarom niet om een permanente klassenstrijd te organiseren, maar om voorwaarden te scheppen waarin arbeid en kapitaal in rechtvaardige samenwerking kunnen functioneren.

Daarvoor zijn volgens Leo XIII drie zaken noodzakelijk. Ten eerste een rechtvaardig loon. Een werknemer moet niet enkel betaald krijgen voor zijn productiviteit, maar voldoende verdienen om een gezin te onderhouden en een menswaardig bestaan op te bouwen. Ten tweede sterke maatschappelijke organisaties. Vakbonden, verenigingen en andere verbanden moeten werknemers beschermen tegen machtsmisbruik en een tegenwicht vormen tegen grote economische belangen. Ten derde eigendom. Juist dat laatste element wordt tegenwoordig vaak onderschat.

Eigendom als fundament van vrijheid

Voor Leo XIII was privébezit geen luxe en evenmin een ideologisch dogma. Het was een voorwaarde voor menselijke vrijheid. Wie niets bezit, is volledig afhankelijk van anderen. Van de werkgever die zijn loon betaalt. Van de overheid die uitkeringen verstrekt. Van de verhuurder die bepaalt of hij kan blijven wonen. Van de financiële instellingen die toegang geven tot krediet. Wie daarentegen vermogen kan opbouwen, verkrijgt een zekere mate van onafhankelijkheid. Eigendom geeft mensen de mogelijkheid om plannen te maken, verantwoordelijkheid te nemen en hun leven naar eigen inzicht vorm te geven. Dat is de diepere betekenis van bestaanszekerheid.

Bestaanszekerheid gaat niet alleen over bescherming tegen armoede. Zij gaat ook over de mogelijkheid om daadwerkelijk eigenaar te worden van de vruchten van eigen arbeid. Dat betekent dat werkenden perspectief moeten hebben op een eigen woning. Dat zij moeten kunnen sparen. Dat zij vermogen kunnen opbouwen voor zichzelf en hun kinderen. En dat zij erop moeten kunnen vertrouwen dat wat zij gedurende hun werkzame leven opbouwen niet zonder goede reden aan hun invloed wordt onttrokken. Een samenleving waarin eigendom breed verspreid is, is bovendien politiek gezonder. Economische macht wordt dan niet geconcentreerd bij enkele multinationals, vermogensfondsen of overheidsinstanties, maar verdeeld over miljoenen burgers. Dat voorkomt afhankelijkheid van zowel grote bedrijven als van de staat.

Sociale zekerheid als instrument van menselijke waardigheid

Vanuit die gedachte moet ook naar sociale zekerheid worden gekeken. Sociale zekerheid is geen gunst die de overheid verleent. Zij is evenmin een instrument om burgers permanent afhankelijk te maken van publieke voorzieningen. Sociale zekerheid bestaat om mensen in staat te stellen een waardig leven te leiden wanneer zij tijdelijk of permanent niet in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Solidariteit is daarbij essentieel. Een beschaafde samenleving laat mensen niet vallen wanneer zij ziek worden, arbeidsongeschikt raken of door omstandigheden buiten hun schuld in financiële problemen terechtkomen. Maar solidariteit mag niet worden verward met afhankelijkheid. Het doel van sociale zekerheid moet altijd zijn om mensen zoveel mogelijk de ruimte te geven om zelfstandig richting te geven aan hun leven. Bescherming waar nodig, zelfstandigheid waar mogelijk.

“Wie niets bezit, is volledig afhankelijk van anderen.”

Pensioen als sociaal-conservatief vraagstuk

Juist daarom is het pensioenstelsel voor sociaal-conservatieven zo belangrijk. Pensioen gaat niet alleen over financiële techniek of actuariële berekeningen. Het gaat over de vraag wat er gebeurt met de opbrengst van tientallen jaren arbeid. Vanuit sociaal-conservatief perspectief zijn pensioenen in de eerste plaats eigendom van de deelnemers. Werknemers leggen gedurende hun werkzame leven een deel van hun inkomen opzij. Vervolgens organiseren zij zich collectief om risico's te delen en schaalvoordelen te behalen. Die collectiviteit is waardevol, maar zij ontleent haar legitimiteit aan het feit dat zij dienstbaar is aan de deelnemers. Dat vraagt om transparantie, goed bestuur en duidelijke eigendomsrechten. Mensen moeten begrijpen wat er met hun pensioen gebeurt. Zij moeten erop kunnen vertrouwen dat hun opgebouwde vermogen zorgvuldig wordt beheerd. En zij moeten weten dat het stelsel uiteindelijk bestaat om hun belangen te dienen, niet die van bestuurders, lobbyisten of tijdelijke politieke meerderheden. Pensioen laat daarmee zien waar sociaal-conservatisme uiteindelijk om draait: de verbinding van solidariteit en eigendom. Niet ieder voor zich, maar ook niet alles van de staat. Mensen bouwen gezamenlijk iets op zonder hun persoonlijke verantwoordelijkheid en aanspraken te verliezen.

Een opdracht voor de toekomst

De uitdagingen van de eenentwintigste eeuw verschillen van die van Leo XIII. Kunstmatige intelligentie, globalisering, vergrijzing en digitalisering roepen nieuwe vragen op waarop de sociale leer van de negentiende eeuw geen directe antwoorden kan geven. Maar de onderliggende principes zijn nog altijd relevant.

- Een mens is meer dan een consument.
- Een werknemer is meer dan een productiefactor.
- Een gezin is meer dan een economische eenheid.
- En een samenleving is meer dan een verzameling individuen die door markt of staat worden bestuurd.

De opdracht van het sociaal-conservatisme is daarom dezelfde als ruim een eeuw geleden: economische structuren vormgeven die menselijke waardigheid beschermen, eigendom breed verspreiden, solidariteit organiseren en mensen de middelen geven om een vrij, verantwoordelijk en waardig bestaan op te bouwen. Dat is geen nostalgie. Dat is een politieke opdracht voor de toekomst.

“Bescherming waar nodig, zelfstandigheid waar mogelijk.”

Digitale inwonersparticipatie

Een democratische verrijking

Door Rosa Vroom - Onderzoeker
bij onderzoeksbureau Populytics

OPINIE

In Nederland staan we, zowel nationaal als lokaal, voor grote opgaven. De behoefte van overheden om over verstrekkende beleidsmaatregelen voorkeuren bij inwoners op te halen groeit, en dat is terecht. Het betrekken van inwoners bij het maken van keuzes over ingrijpende zaken kan zorgen voor betere besluiten (burgers hebben nog wel eens goede ideeën en kennis van de praktijk), is een goede democratische gewoonte (een gezonde democratie is meer dan eens per vier jaar een vakje rood kleuren) en kan het vertrouwen in de democratie versterken (inwoners snappen keuzes van de overheid beter als zij hierbij betrokken zijn). Maar inwonersparticipatie laat vaak te wensen over. Vaak wordt er teruggevallen op traditionele referenda. Terwijl er tegenwoordig zoveel meer mogelijkheden zijn.

Voor goede inwonersparticipatie zijn een paar dingen belangrijk: een goede vraagstelling, politiek haalbare opties waarover meegedacht kan worden en mogelijkheden om inzicht te krijgen in wie welk advies heeft uitgebracht.

De vraagstelling en antwoordopties

Allereerst de vraagstelling, daarmee valt of staat een participatietraject. De vraag moet begrijpelijk zijn voor mensen om hun mening over te geven. In een referendum zijn met name de antwoorden begrijpelijk: ja of nee. Maar in een referendum kunnen soms veel ingewikkelde maatregelen (met onoverzichtelijke samenhang) tegelijk worden uitgevraagd: 'ben je voor of tegen het gehele parkeerbeleid?' Maar wat betekent in zo'n geval een 'voor' of een 'tegen'? Met welke concrete maatregelen mensen het wel of niet eens zijn wordt hierbij niet duidelijk.

In de praktijk is bijna niemand helemaal voor of helemaal tegen een plan. Zeker niet als dit plan een veelheid aan complexe maatregelen omvat. Het is belangrijk om ruimte aan complexiteit te bieden, om recht te doen aan de complexe realiteit en de nuance

van meningen van mensen zelf. Mensen kunnen voorwaarden hebben voor hun steun. Iets toch steunen, als ze inzien welke effecten dat heeft. Of voor een doel zijn (zoals van het gas af), maar niet voor een bepaalde maatregel (zoals een warmtenet). Wie slechts één vraag stelt, ziet slechts één deel van de mening.

Een goede vuistregel voor het uitvragen van draagvlak is daarom: hoe complexer het beleidsvoorstel, hoe geavanceerder het meetinstrument moet zijn. Een goed voorbeeld hiervan is een onderzoek dat Populytics heeft uitgevoerd voor de gemeente Leidschendam-Voorburg over parkeerbeleid in wijken rondom de Westfield Mall of the Netherlands. Het vraagstuk was te complex voor een ja/nee-vraag, met name omdat veel voorwaarden juist nog voorlagen. Daarom hebben we inwoners in het draagvlakonderzoek de gelegenheid gegeven om conditionele steun te geven.

Ten slotte is het belangrijk dat de opties waar mensen hun mening over kunnen geven mogelijk zijn in de bestaande politieke realiteit. Het heeft weinig zin om inwoners mee te laten denken over opties die niet politiek haalbaar zijn. Vaak is een maatregelenpakket op zichzelf niet ideaal, maar acht een politieke meerderheid het alternatief simpelweg slechter. Een referendummeerderheid tegen een maatregelenpakket verandert meestal die politieke werkelijkheid niet. Het gevolg? De welbekende wassen neus en een verder gekrompen vertrouwen in de overheid.

Wie denkt er mee?

Bij stemmen zoals dat bij onder andere referenda nu geregeld is, is het niet mogelijk om inzicht te krijgen in de representativiteit van de mensen die hebben gestemd. Verkiezingen hebben gelukkig een hoge opkomst, maar bij andere soorten participatie, waaronder ook een referendum, is dit minder het geval. De kans is dan groot dat een bepaalde groep steeds gemist wordt. We weten dat praktisch geschoolden en vrouwen, minder vaak stemmen dan

theoretisch geschoolden en mannen. Als je dit soort kenmerken niet kan koppelen aan het advies dat iemand gegeven heeft, kan je geen conclusies trekken over wat de uitkomst zou zijn geweest als iedereen zijn mening had gegeven.

Daarnaast zie je met regulier stemmen niet welke mensen welke mening hebben en telt elke stem even zwaar. Dat is een groot goed in een democratie. Maar soms wil je voor een bepaald vraagstuk de stem van bepaalde groepen extra zwaar laten meewegen. Bijvoorbeeld van de mensen die in de buurt wonen van de windmolen die geplaatst gaat worden. Of het perspectief van jonge vrouwen, als je de sociale veiligheid wilt vergroten. Of je wilt naar iets anders kijken dan ‘de meeste stemmen’. Bijvoorbeeld naar of er maatregelen zijn die door mensen met compleet verschillende perspectieven acceptabel gevonden worden, of waar de minste mensen tegen zijn.

Digitaal draagvlak meten

Digitale instrumenten bieden een oplossing. Dit soort uitvragen kunnen tegenwoordig ook digitaal en veel van de bovengenoemde bezwaren kunnen ondervangen worden met digitale methodes. Digitale uitvragen zijn sneller en kunnen worden ingevuld vanaf de bank, vanachter het bureau of in de trein. Dit verlaagt voor veel mensen de drempel om hun mening te delen. Ja, niet iedereen is digitaal vaardig. Maar we moeten ook niet pretenderen dat iedereen de weg naar het reguliere stemhokje weet te vinden.

Digitale middelen bieden ook qua vraagstelling veel meer mogelijkheden. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om, eventueel bij bepaalde antwoorden, vervolgvragen te stellen. Bijvoorbeeld over onderliggende waarden of randvoorwaarden. Een multi-optie keuzetaak, de methode die werd toegepast bij het hierboven genoemde onderzoek voor gemeente Leidschendam-Voorburg, is hier een goed voorbeeld van. Of je kan forceren dat een advies binnen bepaalde, al vaststaande kaders valt. Dat wordt gedaan met portfolio keuzetaken zoals de Participatieve Waarde Evaluatie. Ten slotte is het digitaal ook mogelijk om vragen te stellen over demografische kenmerken en andere relevante aspecten. Dit geeft inzicht in de diversiteit van deelnemers en biedt de mogelijkheid om representatieve uitspraken te doen door middel van statistische herweging. Daarnaast kan je hiermee verder kijken dan alle stemmen ‘op een hoop’ of een gemiddelde, en krijg je inzicht in verschillen tussen groepen en hoe breed (of niet) gedragen een bepaalde mening is.

De huidige tijd stelt ons tot grote opgaven; besturen wordt meer en meer complex. Het is belangrijk om inwoners hierin mee te nemen, maar met ruimte voor nuance, binnen politieke kaders en met oog voor diversiteit en representativiteit. Laten we daarom de technologische ontwikkelingen die deze tijd ook met zich meebrengt ten volle benutten.

“Wie slechts één vraag stelt, ziet slechts één deel van de mening.”

“Digitale participatie verlaagt voor veel mensen de drempel om hun mening te delen.”

RAPPORTAGE

Dag van de regio's

Op 28 maart organiseerde Nieuw Sociaal Contract in Amersfoort de 'Dag van de Regio's'. Tijdens deze politieke vormingsdag kwamen vertegenwoordigers van de provinciale afdelingen bijeen om vooruit te kijken naar de verdere ontwikkeling van de partij in de regio. Het Wetenschappelijk Bureau NSC leverde met twee presentaties een bijdrage aan deze discussie.

Directeur Jos van Ginneken ging in op de mogelijkheden voor NSC om deel te nemen aan de Provinciale Statenverkiezingen van maart 2027. Daarbij presenteerde hij bouwstenen voor provinciale verkiezingsprogramma's gebundeld in het rapport 'Handreiking Programma Provinciale Statenverkiezingen 2027'. Centraal hierin staat het uitgangspunt dat de provincie meer moet zijn dan een uitvoeringsloket van het Rijk. Provinciale politiek moet gaan over zeggenschap over de eigen leefomgeving: over woningbouw, bereikbaarheid, natuur, energie, economie, cultuur en voorzieningen.

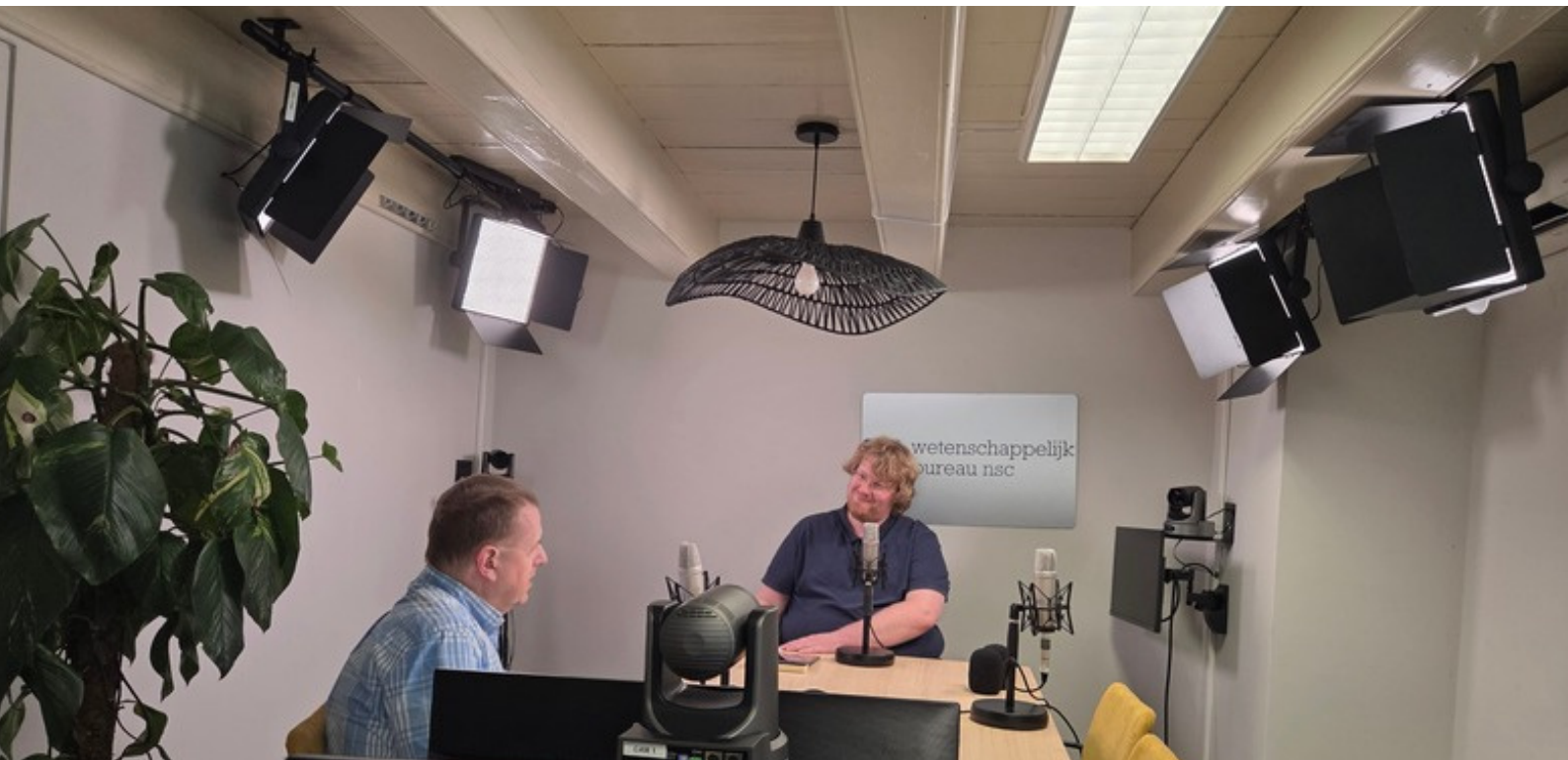
Het rapport laat voldoende ruimte voor regionale verschillen. Provinciale groepen kennen hun eigen provincie immers het beste. De voorstellen zijn daarom niet bedoeld als opdracht, maar meer als bouwsteen en inspiratie om het gedachtegoed van NSC te vertalen naar de specifieke vraagstukken van iedere provincie. Goed bestuur, bestaanszekerheid en zeggenschap krijgen zo een concrete regionale invulling.

Top: Directeur Jos van Ginneken presenteert zijn bevindingen

Redacteur Jeroen Zandberg keek in zijn presentatie naar de verkiezingsresultaten. Zijn analyse liet zien dat de spectaculaire uitslag van 2023 van twintig zetels voortkwam uit een brede en weinig ideologische kiezerscoalitie. Veel NSC-kiezers woonden buiten de Randstad, hadden een mbo- of hbo-achtergrond en behoorden tot de middenklasse. Zij deelden vaak een gevoel van maatschappelijke achterstelling en wantrouwen tegenover instituties, maar kozen daarbij niet voor radicale of anti-democratische oplossingen. NSC bood in 2023 een alternatief voor kiezers die bestuurlijke verandering, bestaanszekerheid en herstel van de rechtsstaat zochten.

De verkiezingen van 2025 en de gemeenteraadsverkiezingen van 2026 laten echter zien hoe kwetsbaar die positie was. Een groot deel van de achterban vertrok weer naar middenpartijen als CDA, D66 en VVD. Bovendien bleek er nauwelijks een zelfstandig, lokaal verankerd NSC-electoraat te bestaan. Het ontbreken van sterke lokale netwerken en een kandidatenbasis speelde daarbij ook een belangrijke rol.

Hierin ligt ook een verbinding tussen beide presentaties. Wie opnieuw een succesvolle politieke beweging wil opbouwen, moet niet alleen in Den Haag zichtbaar zijn. De verkiezingsanalyse laat zien dat NSC juist potentie had onder mensen buiten de Randstad die zich onvoldoende gehoord voelen. De provinciale politiek biedt daarmee een uitgelezen kans om van onderop via lokale en regionale gemeenschappen en rond herkenbare thema's die het dagelijks leven van inwoners direct raken, de partij weer in het centrum van de politiek te krijgen.

Podcast Bulletin

Alles besproken van Europese herbewapening tot voetbal

Hoe krijgen we grip op asielmigratie? Waarom mogen grote bedrijven vervuilen en wat kunnen we daar als burgers aan doen? Wie is kampioen geworden tijdens het Europees kampioenschap voor niet-erkende landen? Deze en andere vragen zijn het afgelopen half jaar al aan bod gekomen tijdens de podcast Bulletin van het WB-NSC. Via dit nieuwe kanaal presenteren wij onze onderzoeken en voeren we gesprekken met relevante gasten over actuele onderwerpen in de Nederlandse politiek en samenleving. Hieronder een selectie van onze laatste afleveringen:

Wie betaalt mag vervuilen - Rosanne Hertzberger en Mira Sys

Naar aanleiding van het PFAS-project van het WB-NSC spraken we met microbioloog Rosanne Hertzberger en Follow The Money onderzoeksjournalist Mira Sys. Door Sys werd daarbij meer verteld over haar ervaringen als journalist en in het bijzonder over haar boek 'Wie betaalt mag vervuilen' waarvoor zij werd genomineerd voor de Brusseprijs.

Waarom de Nederlandse cultuur het beschermen waard is - Gouke Moes

WB-NSC directeur Jos van Ginneken spreekt met voormalig minister van onderwijs Gouke Moes over zijn tijd in Den Haag en balans tussen de Nederlandse cultuur willen beschermen en het niet vanuit de overheid te veel ingrijpen in hoe mensen hun geschiedenis, tradities en gewoonten beleven.

Voetbal voor niet-erkende landen - Jeroen Zandberg

Een paar weken voor de aftrap van het WK voetbal werd in Noord-Italië het Europees kampioenschap voor niet-erkende landen van CONIFA gevoetbald. Secretaris-generaal van deze unieke voetbalbond, Jeroen Zandberg, vertelt over de uitdagingen van het organiseren van een sporttoernooi met landen zoals Noord-Cyprus en Groenland.

Komende maanden staan nog vele podcasts op de planning over alles van demografie, dakloosheid tot klassieke muziek.

Beluister alle afleveringen via www.WB-NSC.nl/podcast/

WB-NSC directeur Jos van Ginneken in gesprek met auteur Walter Heijder in de podcast 'Is Beethoven een Asperger?'

Stichting Wetenschappelijk Bureau Nieuw Sociaal Contract (WB-NSC)

info@wb-nsc.nl

Grote Koppel 12

3813 AA Amersfoort

www.wb-nsc.nl

ONDERZOEK EN REFLECTIE VOOR BELEID MET BETEKENIS

Het Wetenschappelijk Bureau voor NSC draagt bij aan de politieke inzet van Nieuw Sociaal Contract door de partij gevraagd en ongevraagd te voeden met nieuwe inzichten en beleidsvoorstellen. De blik overstijgt de dagelijks dynamiek van de Haagse politiek en is gericht op de duurzame oplossingen voor goed bestuur en bestaanszekerheid.
